

Traditionell kunskap och sedvanebruk

Sametingets uppdrag som samordnare för artiklarna 8j och 10c
i FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD)

Sametinget 2026-09-01

Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Sametinget
Dnr. 2023-02230

Rapport för regeringsuppdrag: Traditionell kunskap och sedvanebruk
Sametingets uppdrag som samordnare för artiklarna 8j och 10c
i FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD) 2024–2026.

Författare: Åsa Labba och Håkan Tunón

Omslagsbild: Carl-Johan Utsi och Håkan Tunón

Kontaktuppgifter:

Sametinget Box 90,
besöksadress: Adolf Hedinsgatan 58
981 22 Kiruna
E-post: kansli@sametinget.se

ISBN: 978-91-991597-3-7

[Länk till Sametingets webbplats](#)

Samverkanspartner

CENTRUM FÖR
BIOLOGISK MÅNGFALD

[Länk till CBM:s webbplats](#)

Innehåll

1. Förord	4
2. Bakgrund	5
2.1 FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD)	5
3. Uppdragets målsättning	9
4. Organisation	11
4.1 Uppdragsgivare och samverkansparter	11
4.2 Målgrupper	13
4.3 Arbetssätt	13
4.4 Kommunikation	15
5. Genomförande	17
5.1 Nationell strategi och handlingsplan avseende CBD	17
5.2 Internationellt	19
5.3 Nationellt arbete	20
6. Målgruppernas perspektiv på fokalpunktsuppdraget	37
6.1 Programrådet – enkätundersökning	37
6.2 Länsstyrelserna – enkätundersökning	40
6.3 Tillväxtverket – enkätundersökning	42
7. Slutsatser och förslag	43
7.1 Generellt sett är det få som känner till CBD och artiklarna 8j och 10c	44
7.2 Behov	45
8. Bilagor	48
Bilaga 1 Inspel till naturrestaureringsförordningen	49
Bilaga 2 Inspel till de regionala livsmedelsstrategierna	51
Bilaga 3 Inspel till de regionala energi- och klimatstrategierna	54
Bilaga 4 Inspel till nationella livsmedelsstrategin 2.0	56
Bilaga 5 Artikel ur <i>Småbrukaren</i> 1/2024	59
Bilaga 6 Artikel ur <i>Småbrukaren</i> 2/2025	61
Bilaga 7 Artikel ur <i>Småbrukaren</i> 1/2026	62
Bilaga 8 Nyhetsbrev för <i>Bygd och natur</i> mars 2026	63
Bilaga 9 Nyhetsbrev för <i>Bygd och natur</i> mars 2026	66

Förord

Sametingets regleringsbrev för 2024 innebar ett förnyat uppdrag till Sametinget att utgöra fokalpunkt för artiklarna 8j och 10c i konventionen om biologisk mångfald (CBD) för perioden 2024–2026.

Uppdraget löd:

Konventionen om biologisk mångfald

”Sametinget ska samordna Sveriges genomförande av artiklarna 8(j) och 10(c) i konventionen om biologisk mångfald och i dessa frågor ansvara för kontakterna med konventionens sekretariat genom att vara fokalpunkt. Genomförandet består bland annat av att främja användandet av, och att bidra till ökad kunskap om, traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk som är relevant för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. I detta arbete ska myndigheten främja involvering och delaktighet från berörda myndigheter och aktörer.”

Arbetet har liksom tidigare genomförts i nära samverkan med SLU Centrum för biologisk mångfald (CBM) vid Sveriges lantbruksuniversitet. CBM har haft representanter i arbetsgruppen för uppdraget, fungerat som kunskapsstöd och särskilt ansvarat för annan kunskapsstradition än den samiska.

Vi har som tidigare valt att arbeta nära och tillsammans med målgrupperna med ambitionen att sprida kunskap om CBD och artiklarna 8j och 10c. Det har inneburit ett gemensamt lärande som har varit värdefullt och som behöver fortsätta för att möjliggöra ett svenskt genomförande. Tillsammans med målgrupperna har vi utvecklat nya samverkansmodeller som vi bedömer ha god potential för det framtida arbetet.

Generellt sett har kunskapen om dessa frågor hos de centrala myndigheterna bedömts vara låg och i de flesta organisationer är den eventuella kunskapen ofta personbunden. För att minska sårbarheten, säkerställa en långsiktighet och bidra till generell kunskapshöjning i organisationer har vi under denna andra period av fokalpunktsuppdraget arbetat för att inkludera skrivningar i relevanta strategidokument. Det ligger helt i linje med arbetsprogrammet för 8j-frågor som beslutades under COP16 i oktober 2024. Arbetsprogrammet betonar vikten av att urfolk och lokala samhällen är delaktiga i framtagandet av nationella och regionala strategidokument kopplade till bevarandet av biologisk mångfald.

Sametinget har också deltagit i den svenska delegationen vid COP16 i Cali, Colombia och det första mötet med den permanenta arbetsgruppen för 8j, SB8j1 i Panama City, Panama.

Denna rapport redovisar myndighetens samlade erfarenheter från perioden 2021–2026. Rapportens syfte är att förmedla kunskap om artiklarna 8j och 10c i Sverige och vad som har genomförts inom uppdragsperioden 2024–2026, synliggöra behov och ge förslag på aktiviteter som bedöms kunna stärka genomförandet av dessa delar av konventionen om biologisk mångfald.

Sametinget i september 2026

Lars-Ove Sjajn
Kanslichef

A photograph of two traditional Swedish paper lanterns, known as 'papperslådor', hanging on a dark wooden wall. The lanterns are made of white paper with a ribbed structure and are decorated with horizontal lines. To the right, a wooden door with a blue frame is visible. The overall scene is rustic and traditional.

Bakgrund

Sametinget har under åren 2021–2023 haft regeringens uppdrag samordna genomförandet av artiklarna 8j och 10c i Konventionen om biologisk mångfald (CBD). Det var resultatet av ett långt förberedande arbete, tillsammans med bland annat Naturvårdsverket och SLU Centrum för biologisk mångfald via programmet Naptek. Sammantaget utgör dessa erfarenheter grund för arbetet 2024–2026. Slutrapporten för fokalpunktsuppdraget 2021–2023 finns att ladda ned från Sametingets hemsida¹, vilket rekommenderas för att på så vis ge läsaren en bakgrund till denna rapport.

Arbetet för perioden 2021–2023 och de insatser som i den slutrapporteringen lyftes som prioriterade har utgjort grunden för arbetet inom detta uppdrag. Det innebar att uppstartsfasen var relativt kort men arbetet har inte haft möjlighet att nå sin fulla potential då uppdraget under dessa år har tilldelats allt mindre medel, vilket påverkade omfattningen av aktiviteter och CBM:s medverkan i uppdraget. Det stärker tesen om vikten av ett permanent uppdrag med tillräcklig finansiering för att möjliggöra ett långsiktigt arbete.

Samhällets snabba utveckling under det senaste seklet har inneburit en hög belastning på naturen och en utarmning av dess biologiska mångfald. Stora förändringar har skett och sker i hur mark och vatten används, och jordens klimat är under förändring genom människans inverkan. Kunskap om äldre, ofta mer skonsamma, bruksmetoder riskerar att gå förlorade eftersom sedvanebruket har trängts undan av mindre biologiskt hållbara, industriella användningssystem. Viktiga bärare av denna kunskap är exempelvis urfolken med sina traditionella levnadssätt men också andra småskaliga brukare som använder traditionella bruksmetoder. Denna rapport beskriver arbetet i Sverige under 2024–2026 för att respektera, främja och bevara traditionell kunskap om och hållbart sedvanebruk av biologiska resurser. Vi beskriver också den internationella bakgrunden till arbetet inom ramen för konventionen av biologisk mångfald.

2.1 FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD)

Internationellt har utvecklingen uppmärksammats bland annat genom FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD). Konventionen undertecknades vid FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio 1992, då även Sverige undertecknade den. Den trädde i kraft 1993. Konventionen är bindande för Sverige vilket även gäller partsmötets beslut. Utvecklingen inom CBD sker genom internationella förhandlingar och framtagandet av en rad olika tematiska arbetsprogram, protokoll, strategier och riktlinjer, som är mer eller mindre bindande. Dessa ska underlätta nationellt genomförande och beslutas av partsmötet som är konventionens högsta beslutande organ med huvuduppgift att påskynda

¹ Slutrapport Sametingets fokalpunktsuppdrag 2021–2023 https://sametinget.se/slutrapport_trad-kunskap_sedvanebruk_2023

och övervaka konventionens genomförande. Två av konventionens artiklar, 8j och 10c, handlar om att respektera och bevara traditionell kunskap som är relevant för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald respektive att skydda och uppmuntra sedvanligt nyttjande av biologiska resurser.

Artikel 8 handlar övergripande om in situ²-bevarande, att bevara biologisk mångfald i dess ursprungliga sammanhang.

Artikel 8j lyder: Varje fördragsslutande part skall, så vitt möjligt och om så är lämpligt: med förbehåll för dess nationella lagstiftning respektera, bevara och bibehålla kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald, och främja en bredare tillämpning av dessa, med godkännande och deltagande av innehavarna av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor, samt främja rättvis fördelning av nyttan som uppkommer vid utnyttjandet av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor.

Artikel 10 omfattar hållbart nyttjande av biologisk mångfald i stort, och i 10c står det att:

Varje fördragsslutande part skall, så vitt möjligt och om så är lämpligt:

c) skydda och uppmuntra sedvanligt nyttjande av biologiska resurser i enlighet med traditionella kulturella sedvänjor som är förenliga med kraven för bevarande och hållbart nyttjande.

Det som i artikel 8j i CBD beskrivs som: ”Kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt, som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald” benämns vanligtvis traditionell kunskap, ett samlingsnamn för folklig praktisk och erfarenhetsbaserad kunskap som förs vidare från generation till generation, det vill säga traderas.

Den är stadd i ständig förändring som en anpassning till omgivande förhållanden. Exempel på lokal och traditionell kunskap i ett svenskt perspektiv är den kunskap som överförts från generation till generation om hur olika lokala ängssystem ska skötas för att få långsiktig avkastning och samtidigt behålla sin artsammansättning eller samernas kunskap om renarnas flyttvägar och betesförhållanden under olika årstider. Det kan också handla om vilka växter kor och getter äter på fritt bete i skog och mark och om gäddornas lekvikar som behöver vara ostörda om våren, eller om hur man främjar långsamväxande träd för olika slags hantverk och var man kan samla rötter för rotslöjd. Grupper som generellt anses ha sådan kunskap i Sverige är exempelvis jord- och skogsbrukare, samer, fäbodbrukare, skärgårds-, fjäll- och skogsbönder, skärgårds- och insjöfiskare, jägare och hemslöjdare (prop. 2004/05:150 s. 225, som ligger till grund för riksdagsbeslut 25 november 2005). Dessa grupper benämns hädanefter kunskapsbärare eller brukare.

Den traditionella kunskapen innebär ofta ett holistiskt synsätt där gränserna mellan andligt och materiellt, religion och vetenskap samt kultur och natur är flytande. Detta innebär att olika kulturyttringar och aspekter på världsåskådning kan vara praktiskt relevanta. Vidare är samspelet mellan människa och natur med ett ömsesidigt beroende central för det som utgör traditionell kunskap.

² In situ innebär i sin rätta miljö, till skillnad från ex situ där bevarandet sker i exempelvis botaniska trädgårdar eller djurparker.

Vad är traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk?

Traditionell kunskap eller traditionell ekologisk kunskap, ofta beskriven som "tyst" kunskap, är handlingsburen och baserad på erfarenhet av naturbruk och iakttagelser av naturen. Fenomenet beskrivs ofta som abstrakt och svårdefinierat även om det finns flera definitioner. Den vanligast förekommande lyder:

En växande mängd kunskaper, sedvänjor och föreställningar som uppkommer genom adaptiva processer och vilka kulturellt förs vidare mellan generationer, och som handlar om förhållandet mellan levande varelser (inklusive människor), mellan var och en och med det omgivande landskapet.

(Berkes F., Colding J., Folke C. 2000. Ecological Applications 10(5):1251–1262)

Inom ramen för CBD har man utvecklat denna ytterligare till att traditionell kunskap: är utvecklad utifrån århundradens erfarenheter och anpassad efter lokal kultur och omgivning, och förs vidare muntligt från generation till generation. Den är ofta kollektivt förvaltat och består av berättelser, sånger, sägner, talesätt, kulturella värderingar, föreställningar, ritualer, sedvänjor, lokala språk och odlingssätt, inklusive kulturväxter och lantraser. Den beskrivs ibland som en muntlig tradition eftersom den praktiserats, sjungits, dansats, målats, snidats, skanderats och framförts över årtusenden. Traditionell kunskap är främst av praktisk natur, särskilt när det handlar om lantbruk, fiske, hälsovård, trädgårdsodling, skogsbruk och allmänt nyttjande av landskapet.

(<https://www.cbd.int/traditional/intro.shtml>)

Samisk traditionell kunskap - árbediehtu - är både materiell och immateriell till sin natur. Det är en kollektiv kunskap som individer bär med sig, förvärvat kunskap om naturen och ekosystemen.

Den betonar vikten av att visa hänsyn för kretsloppet i naturen, ta vara på allt med varsamhet, återbruka, vårda, reparera, inte förstöra och ta mer än man behöver samt vara tacksam över det som naturen ger.

(<https://www.sametinget.se/arbediehtu>)

Sedvana är något som görs som det är brukligt eller sed att göra, en allmän gammal vana. I sammanhanget sedvanerätt talar man om hävdvunnen rätt baserad på historisk kontinuitet. Sedvanebruk kan då beskrivas som naturbruk som görs på traditionellt vis och med mer eller mindre kontinuitet. Även om viss modernisering av praktiken har skett så följer bruket ändå i huvudsak äldre traditioner och baseras på traditionell kunskap och förhållningssätt.

Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework (GBF) som antogs under partsmötet, COP15 i december 2022, innehåller fyra övergripande mål till 2050 då visionen om en värld som lever i harmoni med naturen ska ha nåtts och 23 åtgärds mål på vägen som ska uppfyllas till 2030³, varav flera är direkt kopplade till urfolk och lokala samhällen, deras traditionella kunskap och hållbara sedvanebruk. Det handlar främst om åtgärds målen 21 och 22 som bland annat ersätter det tidigare Aichimål 18 i det föregående ramverket. Kort uttryckt kan man sammanfatta att åtgärds mål 21 framhåller vikten att beslut om biologisk mångfald bör baseras på bästa möjliga kunskapsunderlag, vilket även inkluderar traditionell kunskap, och åtgärds målet 22 handlar om att skapa bästa möjliga delaktighet i olika processer som rör biologisk mångfald.

Utöver de ramverk som upprättats inom CBD finns det dessutom flera andra internationella överenskommelser där traditionell kunskap är inkluderat och som är av betydelse för det nationella genomförandet av CBD. Här kan bland annat nämnas Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling (SDG:erna) som FN:s generalförsamling har antagit, Agenda 21, ILO:s konvention nr 169, Världsarvskonventionen, Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet, Ipbes (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services), FN:s permanenta forum för urfolk och FN:s deklaration om urfolks rättigheter.

De skyldigheter som följer av artiklarna 8j och 10c och tagna partsmötesbeslut kan sammanfattas i tre delar:

- att respektera, främja och bevara sådan traditionell kunskap om och sedvanebruk av biologiska resurser som är relevant för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald.
- att främja en bredare tillämpning av traditionell kunskap med kunskapsinnehavarnas godkännande samt en rättvis fördelning av nyttan som uppkommer när den traditionella kunskapen används.
- att främja kunskapsbärarnas effektiva deltagande i processer som rör genomförandet av CBD och där möjligheterna att bevara och bibehålla traditionell kunskap eller praktisera sedvanligt nyttjande berörs.

Tolkning av 8j och 10c i ett svenskt perspektiv

Internationella överenskommelser formuleras för att gälla i ett globalt perspektiv, vilket innebär att innebörden av vissa begrepp kan behöva preciseras i en nationell kontext. Partsmötets beslut XII/12 konstaterar att begreppen ”ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt” handlar om två övergripande grupper: *Indigenous People and local communities* – det vill säga urfolk och lokala samhällen. I svensk kontext är urfolk det samiska folket och lokala samhällen andra grupper av kunskapsbärare. Traditionell kunskap kan (som nämnts ovan) innehas av exempelvis jord- och skogsbrukare, samer, fäbodbrukare, skärgårds-, fjäll- och skogsbönder, skärgårds- och insjöfiskare, jägare och hemslöjdare. Artiklarna 8j och 10c innebär skyldigheter för parterna som både gäller för urfolk och lokala samhällen med traditionella livssätt.

I rättsligt hänseende föreligger en skillnad mellan urfolk och lokala samhällen. I internationell rätt har urfolk dessutom särskilda rättigheter att utveckla sin identitet och kultur. Baserat på detta synsätt har de genom sin status som urfolk därför tillerkänts vissa specifika rättigheter, såsom självbestämmande, rätt till land och vatten med mera. Samernas status som folk och urfolk har bekräftats av Sveriges riksdag år 1997, och i 1 kap. 2§ femte stycket i regeringsformen stadgas att det samiska folkets möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas. Därför bör ett genomförande av artiklarna 8j och 10c vad gäller samisk kultur även baseras på respekt för samernas urfolksstatus och de tillhörande rättigheterna vad gäller nyttjande av mark, skydd av kultur och traditionell sysselsättning, språk och självbestämmande.

I Sverige finns däremot inga tydliga avgränsningar vad gäller lokala samhällen med traditionella livssätt. Det handlar mer om grupper av kunskapsbärare snarare än ”lokala samhällen med traditionellt livssätt” och som delar ett gemensamt sedvanebruk.

³ Svensk översättning av Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework <https://www.regeringen.se/contentassets/7670b53e-9aa74f57ab8cd6d43ae8d257/det-globala-kunmingmontreal-ramverket-for-biologisk-mangfald.pdf>

Ett temanummer av tidningen Biodiverse om ramverket https://biodiverse.se/wp-content/uploads/2023/03/Biodiverse_1-23_webb.pdf

Uppdragets målsättning

Fokalpunktsuppdragets mål har varit att bidra till ett fullt och effektivt genomförande av artiklarna 8j och 10c i CBD i Sverige, i enlighet med regeringens uppdrag.

Målsättningen är dessutom att bidra till uppfyllandet av andra nationella och internationella genomförande-strategier och måldokument. För att tydliggöra fokalpunktsuppdragets målsättning har Sametinget och CBM arbetat i enlighet med nedanstående delmål:

- bidra till att traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk främjas, synliggörs, respekteras och inkluderas i underlag, processer och beslut som påverkar biologisk mångfald, med kunskapsbärares samtycke, samt värderas lika och anses lika värdefull som vetenskaplig och annan kunskap, i enlighet med internationell målsättning.
- berörda parter ska vara väl medvetna om Sveriges undertecknande av FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD), Sveriges åtagande gällande artiklarna 8j och 10c och vad detta innebär.
- myndigheters regleringsbrev och statligt ägda företags ägardirektiv innehåller skrivningar om hänsynstagande och medverkan till genomförande av artiklarna 8j och 10c och att ett ökat hänsynstagande till traditionell kunskap och sedvanebruk inkluderas i regelverk och författningar.
- insatserna ska bidra till att uppfylla målen för Sveriges arbete med Agenda 2030 och Sveriges miljömål.
- ett ökat och meningsfullt deltagande av representanter för traditionell kunskap i förvaltning och beslutsfattande om biologisk mångfald och en svensk nationell genomförandestrategi (National Biodiversity Strategy and Action Plan, NBSAP), som inkluderar urfolk och lokala samhällen med traditionell kunskap och planer för hur kunskapsbärare ska kunna delta i genomförandet.

Målsättningarna är långsiktiga liksom Sveriges arbete med CBD i övrigt och tar därmed inte hänsyn till att Sametingets regeringsuppdrag är treårigt. Aktiviteterna i genomförandet avspeglar denna långsiktighet vilket har kommunicerats med Klimat- och näringslivsdepartementet.

Foto: Carl-Johan Utsi

Uppföljning

Nationella och internationella indikatorer för uppföljning och andra beslut och riktlinjer om artiklarnas och ramverkets genomförande är vägledande för fokalpunktsuppdragets arbete och målsättningar. Vi följer de internationella förhandlingarna för att skapa möjligheter för ett bra nationellt genomförandearbete.

Uppdraget har inte erhållit resurser för uppföljning av långsiktiga resultat eller effektmål. Kunskapsnivån, framför allt hos centrala myndigheter är generellt väldigt låg gällande CBD och artiklarna 8j och 10c. Det krävs därför mycket och långsiktigt arbete för att åstadkomma resultat. Vi kan dock konstatera att arbetet hittills har resulterat i nya samarbeten, initiativ, förfrågningar och aktiviteter hos målgrupperna. Dessa har till stor del sitt ursprung i Programrådet och mellan de aktörer som ingår.

Ett mätbart mål föreslås kunna vara att berörda myndigheter åläggs att i årsredovisningen redovisa på vilket sätt de bidragit till genomförandet av CBD och dess artiklar (8j och 10c i det här fallet) på samma sätt som man idag beskriver sitt bidrag till Agenda 2030.

Det är viktigt att kunna synliggöra på vilket sätt uppdraget bidrar till måluppfyllnad på regional, nationell och internationell nivå. Genom att visa kopplingen från de internationella förhandlingarna inom CBD till det nationella genomförandet skapas förståelse och motivation att arbeta vidare med genomförandet, och ökar förutsättningarna till måluppfyllnad genom att se och förstå sin roll i en kontext. Det gäller för både tjänstepersoner på myndighet, kunskapsbärare och andra aktörer.

Organisation

Som tematisk fokalpunkt har Sametinget ett övergripande samordningsansvar för Sveriges genomförande av artiklarna 8j och 10c i CBD, att respektera och främja traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk i Sverige.

Förordning (2009:1395) med instruktion för Sametinget sätter ramarna för myndighetens uppdrag i sin formulering:

1§ Sametinget är förvaltningsmyndighet inom rennäringens område och för samisk kultur.

Ansaret för annan kunskapstradition än den samiska har därför, som i föregående regeringsuppdrag legat på SLU Centrum för biologisk mångfald (CBM).

Uppdraget leds av en arbetsgrupp med lika andel representation från Sametinget och CBM. Det dagliga arbetet har koordinerats av Sametinget som tillika utsetts att utgöra Sveriges fokalpunkt för artiklarna 8j och 10c i CBD. Att följa det internationella arbetet gynnar även det svenska genomförandet.

Arbetsgruppen har rapporterat direkt till Sametingets kanslichef och därigenom till Sametingets styrelse. Arbetsgruppen har bestått av Åsa Labba, samordnare (Q2 2021-Q3 2026), Tomas Kuhmunen (Q2 2021-Q3 2025), Ingela Nilsson (Q1–Q3 2024), Nadja Åstot (Q3 2023-Q4 2026) och Lars-Ove Sjajn (Q1 2021-Q4 2026) från Sametinget och Håkan Tunón, Marie Kvarnström (Q2 2021-Q4 2026), och Hannes Norr (Q1 2023-Q4 2025) från CBM. De förändringar som skett inom arbetsgruppen har berott på minskade resurser och omorganisation inom både CBM och Sametinget. Arbetsgruppens sammansättning har varit värdefull eftersom de flesta har tidigare erfarenhet av CBD-arbete, såväl nationellt som internationellt.

Programrådet, dvs. representanter från målgruppen har varit central i genomförandet och möten har ägt rum med jämna intervaller. Huvuddelen av mötena har skett digitalt med målsättning att genomföra åtminstone ett fysiskt möte årligen.

4.1 uppdragsgivare och samverkansparter

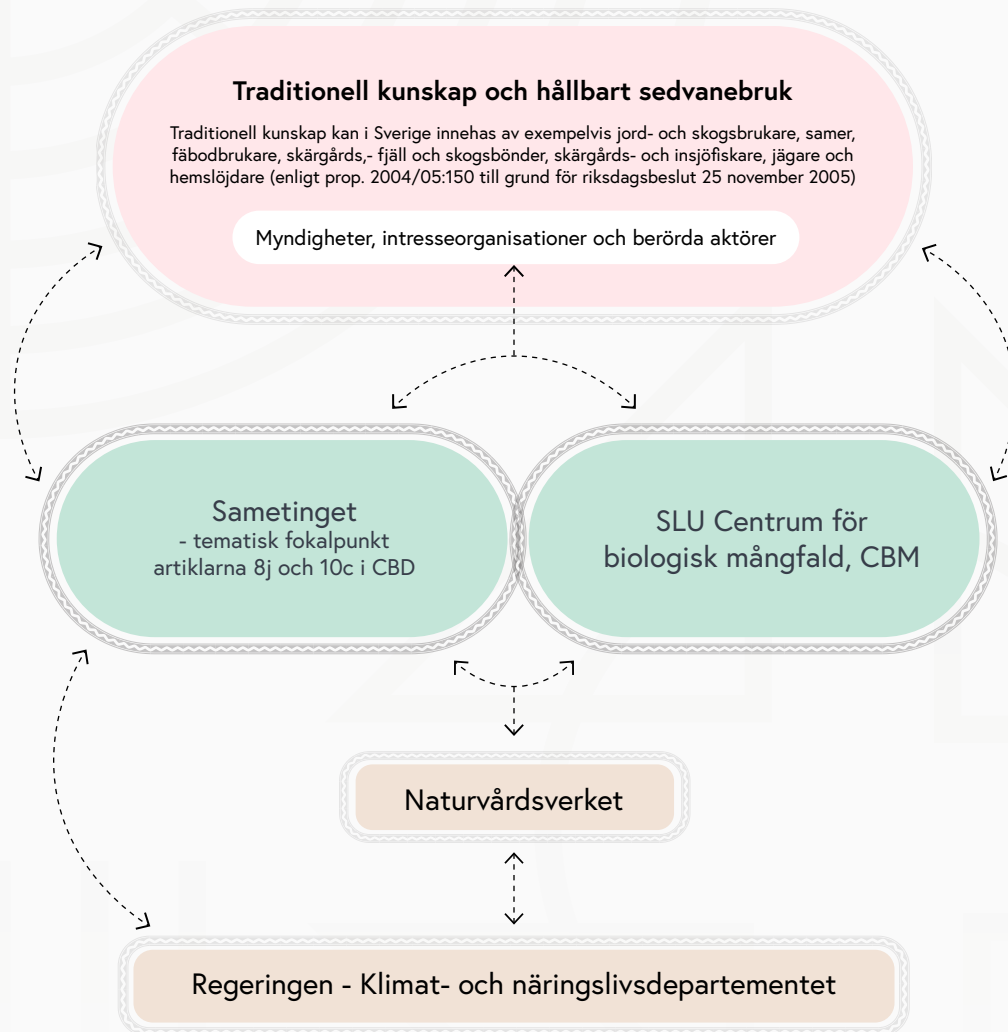
Uppdragsgivare

- Klimat- och näringslivsdepartementet

Samverkansparter

- Sametinget
- SLU Centrum för biologisk mångfald (CBM)
- Naturvårdsverket
- Programrådet för traditionell kunskap

Översikt – Hur hänger det ihop?

Kunskapsbärare innefattar de som använder **traditionell kunskap** och **utövar hållbart sedvanebruk** och för den vidare till nya generationer. Inom FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD) poängteras vikten av traditionella förhållningssätt för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Regering och riksdag har poängterat att sådana kunskaper kan finnas exempelvis hos jord- och skogsbrukare, samer, fäbodbrukare, skärgårds-, fjäll- och skogsbönder, skärgårds- och insjöfiskare, jägare och hemslöjdare (prop. 2004/05:150, s. 225), som ligger till grund för riksdagsbeslut 25 november 2005).

Myndigheter, intresseorganisationer och berörda aktörer – det finns ett stort antal aktörer eller organisationer som är väsentliga för genomförandet av CBD:s intentioner. En del av dessa deltar i arbetet genom uppdragets programråd (se lista sidorna 22-23).

Sametinget är den statliga myndighet som har fått i uppdrag att utgöra **tematisk fokalpunkt, (samordnare)**, för frågor rörande traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk. Inom CBD används termen fokalpunkt för att beskriva en kontaktfunktion för att kommunicera med CBD internationellt och sprida information och bidra till genomförandet nationellt.

SLU Centrum för biologisk mångfald (CBM) vid Sveriges lantbruksuniversitet tillkom efter ett regeringsbeslut med uppdrag att bland annat stötta Sveriges genomförande av CBD. Sedan 2002 har CBM haft nationella uppdrag kopplat till bevarande och spridande av traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk.

Fokalpunksuppdraget sker på uppdrag av Regeringen. Eftersom Naturvårdsverket är ansvarig för CBD och miljömålssystemet har man en central roll i det nationella genomförandet av hela konventionen.

4.2 Målgrupper

Ett seriöst nationellt genomförande av artiklarna 8j och 10c bör vara omfattande och inkludera en stor mängd olika målgrupper.

Hittills har följande grupper identifierats som centrala för arbetet:

- Kunskapsbärare genom deras intresseorganisationer
- Myndigheter, kommuner och regioner
- Aktörer kopplade till kunskapsspridning (ex. utbildningssektorn och muséer)
- Statligt och privat ägda företag
- Departement
- Politiker
- Rättsväsendet (till exempel miljödomstolarna)

Som i det föregående uppdraget har prioriterade målgrupper innefattat kunskapsbärare via deras intresseorganisationer, ett flertal myndigheter inklusive samtliga länsstyrelser och andra berörda aktörer, såsom universitet och muséer. Inom ramen för uppdragets resurser har allmänheten i sig inte kunnat utgöra en målgrupp, fokus har i stället riktats mot utbildande organisationer som i sin tur kan nå ut i samhället. Delar av näringslivet och de statligt ägda bolagen bör betraktas som viktiga målgrupper men har ännu inte kunnat prioriterats, likaså rättsväsendet och politiker.

Länsstyrelserna lyfts i slutrapporten 2021–2023 som en prioriterad grupp. Att involvera samtliga 21 länsstyrelser med varierande uppdrag och organisation utgör en stor utmaning. De bedöms dock fortfarande som en mycket viktig målgrupp eftersom de berörs av och påverkar genomförandet på många olika plan och inom en mängd olika områden. Vi bedömer att det behövs ett långsiktigt uppdrag till länsstyrelserna att aktivt och i samarbete med fokalpunktsuppdraget arbeta med genomförandet av CBD och artiklarna 8j och 10c, särskilt för att bidra till det globala Kunming–Montreal-ramverket för biologisk mångfald. Det skulle ge stor effekt på lång sikt då det skulle kunna beröra många väsentliga frågeställningar, exempelvis samhällsplanering, livsmedelsstrategier, förvaltning av skyddade områden, rovdjursförvaltning för att nämna några. Det skulle även skynda på lärandeprocessen i dessa frågor då den fortfarande kan ses som generellt låg, framför allt hos myndigheterna.

4.3 Arbetssätt

Arbetet har liksom tidigare skett i nära samverkan med SLU Centrum för biologisk mångfald (CBM) som varit behjälpliga i stort, och särskilt ansvarat för annan kunskapstradition än den samiska.

Det nationella genomförandet har skett i linje med det globala Kunming–Montreal-ramverket för biologisk mångfald (GBF), vilket antogs i december 2022 under COP15 (Conference of the Parties, COP), tillsammans med arbetsprogrammet för 8j-frågor som beslutades under COP16, hösten 2024. Ramverket innehåller flera åtgärds mål som ska uppfyllas till 2030, av vilka flera har direkt koppling till urfolk och lokala samhällen, deras traditionella kunskap och hållbara sedvanebruk.

Resultat och erfarenheter från Sametingets uppdrag som fokalpunkt för artiklarna 8j och 10c under åren 2021–2023 har varit utgångspunkt för arbetet inom uppdraget. Prioriteringar har gjorts och aktiviteter anpassats efter tilldelade resurser.

Sametinget behöver som tematisk fokalpunkt ta hänsyn till både interna och externa överenskommelser (inklusive lagar och konventioner), riktlinjer, policys, strategi- och måldokument samt andra pågående processer, nationella och internationella i genomförandet.

Sverige har att förhålla sig till det internationella arbetet inom CBD genom det globala Kunming–Montreal-ramverket och de beslut som togs under COP16 i oktober 2024. Sametinget och CBM har

genomgående arbetat efter dessa beslut som i det här fallet främst lyfter vikten och behovet av deltagande av urfolk och lokala samhällen med traditionella livssätt i alla stadier av genomförandet, vilket gäller arbetet i fokalpunktsuppdraget såväl som olika delar av det nationella genomförandet. Delaktigheten i arbetet bygger både på möjligheten att kunna delta i processerna och att deltagandet är baserat på frivillighet. I CBD:s skrivningar betonas att frågor rörande traditionell kunskap ska ske med "fritt i förväg avgivet informerat samtycke" (FPIC) i relation till kunskapsbärarnas kunskap, traditioner och sedvänjor.

Det arbetsprogram för artikel 8j som beslutades under COP16 har tydliggjort vilka frågor rörande genomförandet som bör betonas särskilt och har därför varit vägledande och påverkat inriktningen i det nationella arbetet samt utgjort grunden för de prioriteringar som gjorts.

Även nya lagar och initiativ inom EU har påverkat spelplanen och skapat nya perspektiv för fokalpunktsuppdragets verksamhet. Ett exempel är den restaureringslagstiftning av den 24 juni 2024⁴ vilken också har starka kopplingar till CBD och artiklarna 8j och 10c.

Sametinget och CBM har ett perspektiv där vi betraktar genomförandet som en möjlighet att bidra positivt till verksamheter och beslutsprocesser i syfte att bevara den biologiska mångfalden. Perspektivet inkluderar ett synsätt och ett arbetssätt som utgår från bästa tillgängliga kunskap. Det är tvärgående och inbegriper ett hänsynstagande till traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk i de beslutsprocesser som redan sker och innebär ibland ett nytt eller annorlunda sätt att tänka in traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk i det dagliga arbetet. Det innebär alltså inte nya arbetsuppgifter. Att kommunicera detta är som vi bedömer det en stor utmaning som bör prioriteras för att få långsiktiga resultat.

Ett öppet, tillåtande och tvärgående arbetssätt som syftar till generellt ökad kunskap, dialog och förståelse för olika verksamheter både internt och externt har precis som i föregående uppdrag eftersträvat för att skapa möjligheter till samverkan och resultat. Arbetssättet har en utgångspunkt i att vi tillsammans med målgrupperna skapar ett genomförande med goda förutsättningar till långsiktighet. Deltagandet har skett på frivillig basis och de flesta har visat stort engagemang som återspeglas i det löpande arbetet. Frivillighet innebär dock även en svaghet då genomförandet inte alltid prioriteras, framför allt inom centrala myndigheter. Anledningarna som framförs av myndigheterna själva är resursbrist eller att det inte finns uttalat i något specifikt uppdrag eller regleringsbrev. Det finns därför ett fortsatt behov av att från regeringens sida generellt markera myndigheters ansvar och roll i genomförandet då flera av dem inte kan se eller förstå sin roll i arbetet och därför hänvisar till en upplevd resursbrist. I slutänden handlar det dock om en prioriteringsfråga.

En innovation

Upplägget att jobba tillsammans med målgrupperna och att blanda aktörer på det sätt som gjorts är som vi upplever det, innovativt och skapar dialoger, kunskapsutbyten och förståelse som annars inte skulle ha skett. Samverkan mellan såväl myndigheter som mellan myndigheter och andra aktörer sker idag inte per automatik på ett sätt som vi bedömer både genomförbara och framgångsrika eftersom fler perspektiv införlivas och tas omhand. I vissa fall upplever vi till och med ett visst motstånd mot att samverka då det bryter invanda mönster, förändrar maktstrukturer och att det inte finns några helt klara direktiv i form av samverkansuppdrag eller regleringsbrev. Då förståelsen för hur traditionell

⁴ Naturestaureringsförordningen från EU:s hemsida: EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS FÖRORDNING (EU) 2024/1991 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=CELEX:32024R1991>

kunskap mer konkret kan koppla an till vissa redan befintliga uppgifter ofta saknas blir det svårare att skapa förutsättningar för samverkan och att inkludera bredare kunskapsunderlag. Det kan i sin tur innebära att mycket tid behöver tas i anspråk innan samverkan sker eller att processerna initialt tar mer tid för att formera en ny konstellation av samverkansparter och skapa fungerande arbetssätt.

Sedan våren 2022 har vi i Sverige en lag om konsultation i frågor som rör det samiska folket.⁵ Den har som syfte att genom konsultationer främja det samiska folkets inflytande i relevanta frågor. Därför måste myndigheter, regioner och kommuner konsultera samiska aktörer i ett tidigt skede. Arbetssättet följer även tankarna bakom artiklarna 8j och 10c och skulle kunna ses som ett verktyg för dessas genomförande, även vad gäller annan kunskapstradition än den samiska. Några andra konkreta exempel där myndigheter införlivat traditionell kunskap och kunskapsbärare i sitt beslutsfattande vid sidan av de samiska konsultationerna, har vi ännu inte identifierat. Däremot har vi inom ramen för fokalpunktsuppdraget arbetat för att införliva skrivningar i lämpliga strategidokument för att på så sätt bidra till konkreta insatser som främjar genomförandet av 8j-frågorna framgent (se bilagorna 1–3). I några fall har myndigheterna uttryckt en vilja att de handlingsplaner som kommer att kopplas till de övergripande strategierna ska innehålla konkreta förslag på hur saker ska genomföras och vem som ansvarar över genomförandet.

Ett liknande arbetssätt som konsultationsordningen innebär, bör kunna utvecklas inom ramen för annan kunskapstradition än den samiska, med liknande upplägg. En förbättring och kunskapshöjning kring konsultationsförfarandet behöver dock ske genomgående från lokal till nationell nivå, där samtliga konsultationsskyldiga behöver kvalitetssäkra processer och genomförande.

4.4 Kommunikation

Uppdraget vänder sig till aktörer med olika bakgrund, erfarenheter och kunskapsnivå och vi väljer därför att särskilt framhålla vikten av respektfull och tydlig kommunikation och dialog i samband med genomförandet. Formen för kommunikationen kan behöva anpassas till den specifika mottagaren eller situationen vilket gör att dessa insatser är tidsmässigt resurskrävande. Begreppet traditionell kunskap kan uppfattas som abstrakt och för målgrupper som inte sedan tidigare är bekanta med det begreppet kan det vara en utmaning att förstå hur på vilket sätt man berörs av frågan.

Ambitionen i uppdraget har liksom tidigare varit att synliggöra traditionell kunskap och olika goda exempel på arbetet. Goda exempel gör det enklare att skapa förståelse för hur man på olika sätt kan arbeta med ett genomförande men även inspirera till nya initiativ och samarbeten.

⁵ Konsultationslagen https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-202266-om-konsultation-i-fragor-som-ror-det_sfs-2022-66/

I uppdraget väljer vi följande benämningar: traditionell kunskap, árbediehtu (samisk kunskaps-tradition) och annan kunskapstradition i syfte att på ett tydligt sätt, vid behov kunna särskilja samisk kunskapstradition från annan. I artikel 8j preciseras detta med ”urfolk och lokala samhällen med traditionella livssätt”.

Den viktigaste kommunikationsspridningen för fokalpunktsuppdraget sker främst i form av utåtriktade aktiviteter inom praktisk verksamhet tillsammans med målgrupperna, vilket på ett bra sätt synliggör arbetet i praktiken och i en kontext direkt anpassad för mottagaren.

4.4.1 Befintliga arenor

För att sprida kunskap om uppdraget har fokalpunktsuppdraget även använt sig av befintliga arenor, arrangemang och aktiviteter som organiserats av andra aktörer. Även inom ramen för programrådet har det skapats möjligheter att strategiskt i sin egen verksamhet införliva arbetssätt som resulterat i mer utbredd medvetenhet om 8j-frågorna. I vilken omfattning detta sker kan vara avhängt på ledamoten men också bero på vilken förankring, uppbackning och intresse som finns inom respektive organisation.

Dialoger inom ramen för Programrådet har bidragit till ökad medvetenhet, intresse till handling och dialog kring dessa frågor och var dessa behöver finnas för att skapa ökad kunskap och förståelse i frågan.

Att hitta kanaler och sätt att nå ut med information kräver ett väl strukturerat arbete för att nå bästa effekt. Vårt sätt att kommunicera uppdraget har skett genom programrådet men också genom att kontakta fler av Sveriges länsstyrelser och andra myndigheter för att på så sätt få en ökad regional och landsomfattande täckning. I takt med att fokalpunktsuppdragets kontaktnät utökats har nya arenor och nätverk uppdragats och vi har i möjligaste mån använt dessa för att fortsatt sprida budskapet så effektivt som möjligt. Det krävs ett idogt och långsiktigt arbete för att bjuda in fokalpunktsuppdraget till befintliga arenor, vi bedömer det dock som nödvändigt för att nå en än större målgrupp. Det kan exempelvis handla om årligen återkommande konferenser och befintliga nätverk med koppling till biologisk mångfald.

4.4.2 Kunskaps- och presentationsmaterial

Det digitala kunskapsmaterial som togs fram under föregående uppdrag har utvecklats ytterligare.⁶ Det är ett enkelt, snabbt och kostnadseffektivt sätt att samla och sprida informationen om CBD, artiklarna 8j och 10c och det svenska genomförandet. Materialet kan ses som en grundläggande sammanställning som exempelvis har potential att utvecklas till digitala, målgruppsanpassade utbildningar. Den första versionen är översatt till engelska i samband med COP15 medan de senaste versionerna endast finns på svenska på grund av resursbrist. Alla versioner är tillgänglighetsanpassade i enlighet med gällande lagstiftning och finns tillgängligt på Sametingets hemsida. Samtliga aktörer i Programrådet har ombetts att länka till materialet från sina hemsidor, vilket några också har gjort.

Programrådet har lyft behovet av ett presentationsmaterial och arbetsgruppen har därför i samverkan med Programrådet utvecklat ett presentationsmaterial som kan användas som stöd vid presentationer både internt inom organisationen och externt. Materialet är tillgängligt för alla och finns att ladda ner i PDF-format på Sametingets hemsida.⁷

⁶ Sametingets kunskapsmaterial om traditionell kunskap https://sametinget.se/kunskapsmaterial-om-traditionell-kunskap-biologisk-mangfald_TILLGANGLIGHETSANPASSAD

⁷ Presentationsmaterial – fokalpunktsuppdraget <https://sametinget.se/presentation-fokalpunktsuppdraget>

Genomförande

Arbetet med fokalpunktsuppdraget är ett nära samarbete mellan Sametinget och CBM, där båda aktörerna är representerade och aktiva i uppdragets arbetsgrupp. Arbetet har innefattat såväl internationella som nationella insatser där arbetssätt och metoder kontinuerligt har utvecklats med ambitionen att arbeta framåtsyftande och i dialog med målgrupper och uppdragsgivare. Idag kan vi se att arbetet som sker hos fokalpunktsuppdragets målgrupper generellt sett har kopplingar till det globala ramverket. Det sker i vissa fall medvetet, och i vissa fall omedvetet. Här finns fortsatt arbete att göra då vi har sett att en ökad kunskaps- och medvetandegrad skapar möjligheter för aktörerna att själva hitta verktyg och utveckla sitt arbete på lång sikt.

5.1 Nationell strategi och handlingsplan avseende CBD

Enligt CBD:s artikel 6 ska parterna utveckla planer, program eller strategier för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald, vilka kallas National Biodiversity Strategy and Action Plans (NBSAP) med CBD-terminologi och utifrån artikel 8j-perspektiv ska detta göras med deltagande av representanter för traditionell kunskap när så är lämpligt. Sverige har till CBD-sekretariatet tidigare inkommit med tre sådana strategier år 1995, 2007 och 2016. Sveriges NBSAP från 2016 utgörs av en översättning av relevanta delar av regeringens strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster (prop. 2012/2013:141). Under 2022–2023 hade Naturvårdsverket ett regeringsuppdrag att ta fram ett förslag till en ny nationell strategi och handlingsplan kopplat till CBD och då utgå från det globala ramverket. Uppdraget genomfördes tillsammans med Boverket, Statens jordbruksverk, Statens energimyndighet, Skogsstyrelsen, Trafikverket, Sametinget och Havs- och vattenmyndigheten och redovisades till regeringen i november 2023.

Detta förslag låg sedan hos regeringen för beslut men aktualiserades hos Sametinget då Regeringskansliet, Klimat- och Näringslivsdepartementet inkom med en konsultationsförfrågan kring Sveriges NBSAP i början av oktober 2025. Konsultationen genomfördes under stark tidspress vilket är anmärkningsvärt då processen är starkt knuten till CBD, vilken förespråkar att urfolk och lokala samhällen inkluderas i tidiga skeden. Det förslag som Naturvårdsverket tidigare lagt fram stod inte, enligt uppgift heller till grund för konsultationen. Sametinget framförde under konsultationen att Naturvårdsverkets tidigare förslag är att anse som en miniminivå för en NBSAP där bland annat FPIC omnämndes som ett begrepp i ordlistan vilket Sametinget anser vara av yttersta vikt för att synliggöra begreppet.

I förarbetena till konsultationslagen konstaterades att det är lämpligt att lagen utvärderas några år efter att den har trätt i kraft för att bland annat undersöka vad principen om fritt, informerat förhandssamtycke (FPIC) innebär för den svenska statens relation till samerna i ljuset av konsultationsordningen (prop. 2021/22:19).

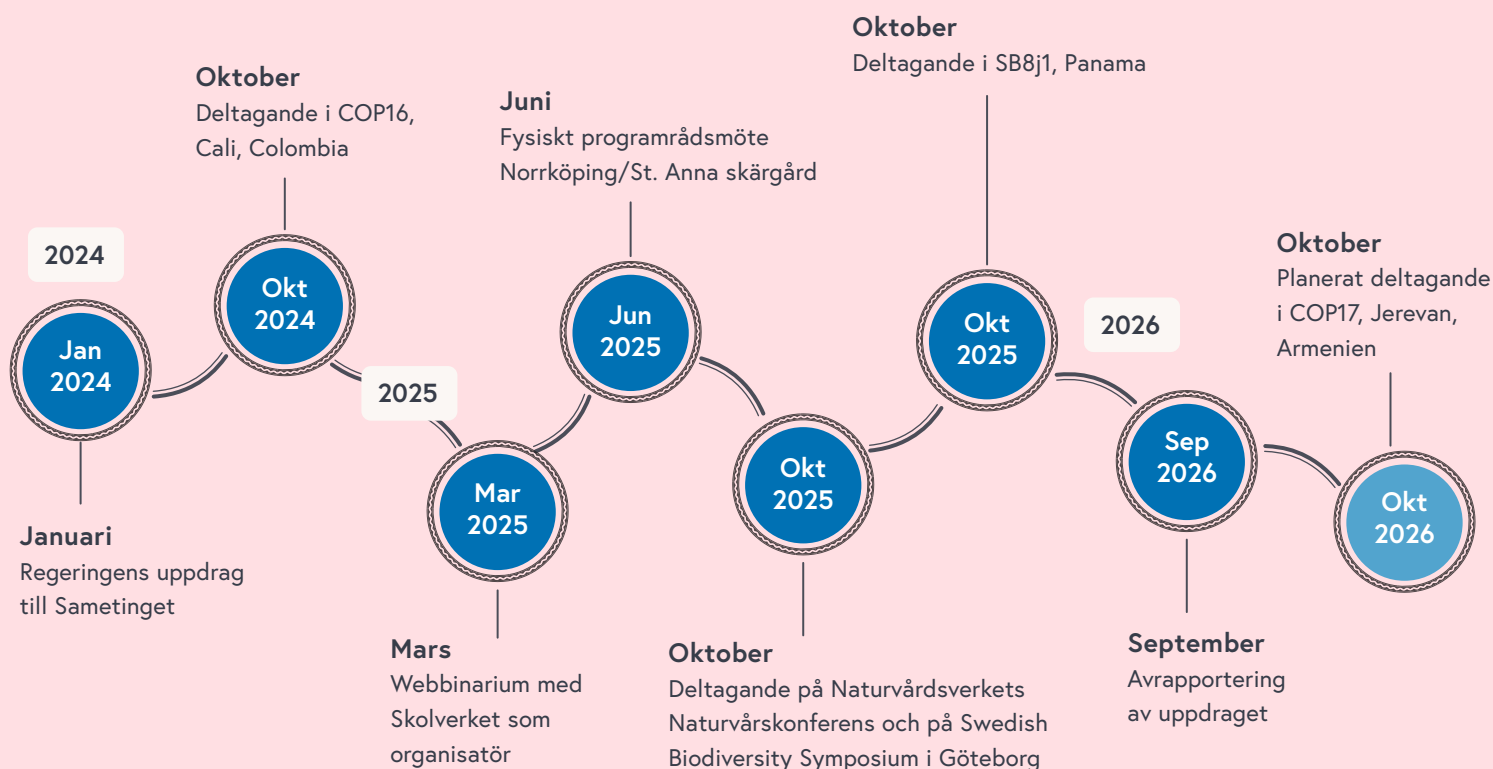
Sametinget, i linje med den gemensamma positionen som Samiskt parlamentariskt råd upprättade inför SB8j1 i oktober 2025, menar att Sverige behöver ta hänsyn till FPIC i ett bredare perspektiv. Rätten till FPIC gäller inte enbart frågor som rör traditionell kunskap, utan omfattar även fysisk planering samt förändringar i mark- och vattenanvändning.

I februari 2026 presenterade regeringen Sveriges NBSAP⁸ som innehåller ett särskilt kapitel om traditionell kunskap och att man har för avsikt att Sametinget fortsatt ska utgöra fokuspunkt. Här betonades också vikten av programrådet och att inkludera berörda aktörer.

Sametinget bedömer att konsultationen bidrog till att kapitlet blev relativt omfattande och även lyfte andra kunskapstraditioner än árbediehtu. Däremot saknas fortfarande konkreta åtgärder för hur urfolket samerna och andra kunskapsbärare ska involveras i det fortsatta arbetet.

8 En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster (NBSAP) <https://www.regeringen.se/rapporter/2026/02/en-svensk-strategi-for-biologisk-mangfald-och-ekosystemtjanster/>

Översikt över aktiviteter som har genomförts inom fokalpunktsuppdraget.

5.2 Internationellt

Under innevarande regeringsuppdrag som fokuspunkt för artikel 8j och 10c i CBD har flera internationella möten ägt rum. De internationella insatserna prioriteras av Sverige och Sametingets ambitioner är höga men de resurser som följer med uppdraget som fokuspunkt har inneburit att det internationella arbetet inte har kunnat prioriterats fullt ut. Sametinget har ingått i den svenska delegationen inför och under partsmötet COP16, SB8j1 och avsatt både egna personella och finansiella resurser utöver de som följt med uppdraget.

Fokuspunktsuppdraget har genom kontinuerlig dialog med Regeringskansliet och övriga delegater i svenska delegationen arbetat för att öka förståelsen, betydelsen och värdet av traditionell kunskap i genomförandet av artiklarna 8j och 10c i Sverige och internationellt. Det innefattar ett rättvist deltagande av urfolk och lokala samhällen där Sametinget, i linje med Samiskt Parlamentariskt Råds (SPR) gemensamma position inför SB8j1 i oktober 2025, menar att Sverige behöver ta hänsyn till FPIC i ett bredare perspektiv. Rätten till FPIC gäller inte enbart frågor som rör traditionell kunskap, utan omfattar även fysisk planering samt förändringar i mark- och vattenanvändning.

5.2.1 Internationell verksamhet

Genom Sametinget som fokuspunkt för 8j-frågor ökar teoretiskt förutsättningarna för att Sveriges genomförandearbete återspeglar och utvecklar ramverkets målsättningar gällande traditionell kunskap, hållbart sedvanebruk och säkerställande av urfolks och lokala samhällens deltagande på lika villkor. Det krävs dock ytterligare incitament för målgrupperna och en tydligare politisk inriktning och prioritering för att möjliggöra detta.

Tillsammans med Klimat- och näringslivsdepartement har fokuspunktsuppdraget fortsatt det arbetssätt som inleddes i det första regeringsuppdraget där vi arbetat för att målgrupperna ska få inflytande i det internationella arbetet. Programrådet har involverats och ombetts göra inspel till den svenska instruktionen, både inför COP16 i oktober 2024 och SB8j1 i oktober 2025. Dessa har sedan förmedlats till Klimat- och näringslivsdepartementet och bidragit till den svenska förhandlingsinstruktionen inför de internationella mötena. Den svenska instruktionen ingår sedan, efter gemensamberedning inom Regeringskansliet i underlaget till EU:s gemensamma förhandlingsinstruktion. Vi har dock noterat att vissa inspel som intresseorganisationerna fört fram, med utgångspunkt i kunskapsbärarnas perspektiv, inte har följt med efter gemensamberedning inom Regeringskansliet.

Sametinget har som nationell tematisk fokuspunkt för artikel 8j och 10c bidragit till eller deltagit i exempelvis:

- Expertgrupper – EU
- Förhandlingsunderlag
- Deltagande vid förhandlingsmöten som delegater och vice delegationsledare

COP16 Cali, Colombia oktober 2024

UN Biodiversity Conference, partsmöte för FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD) och dess protokoll Cartagena-protokollet och Nagoya-protokollet, ägde rum den 21/10–1/11 i Cali, Colombia. Charlotta Sörqvist och Ida Reuterswärd på Klimat- och näringslivsdepartementets Naturmiljöenhet ledde arbetet i den svenska delegationen, som bestod av tjänstepersoner från Regeringskansliet och ett antal myndigheter där Sametinget utgjorde en av dessa. De frågor som berörde 8j-frågorna bevakades framför allt av Naturvårdsverket, Regeringskansliet och Sametinget. Att närvara och delta vid dessa internationella förhandlingar skapar förståelse och bidrar till ett bättre genomförande på nationell nivå.

Att Europas enda urfolk – samerna finns i rummet ger signaler och skapar en medvetenhet och bidrar till ökad kunskap både inom den svenska och inom EU-delegationen. I samband med COP16 framförde miljöminister Romina Pourmokhtari följande:

”Colombia has rightly made COP16 into a Peoples’ COP. We must deliver on full and effective participation of Indigenous Peoples and local communities in the work under the Convention. We lead by example, the Sami Parliament of Sweden take part in the Swedish delegation as the focal point for 8(j) and related provisions”.⁹

Regeringen visade således en vilja att agera och att inkludera samer och andra kunskapsbärare i frågor som rör traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk kopplat till bevarandet av biologisk mångfald.

Under COP16 togs beslut om ett permanent underorgan till CBD (SB8j) för genomförandet av artikel 8j och relaterade artiklar. Detta beslut är att anse som historiskt och viktigt då det tydliggör och stärker vikten av urfolk och lokala samhällens delaktighet i processer och beslut som gäller bevarandet av den biologiska mångfalden.

SB8j1 Panama, 27–30 oktober 2025

Det första mötet för den nu beslutade permanenta arbetsgruppen för 8j-frågor (SB8j) hade sitt möte i Panama City där Sametinget ingick i den svenska delegationen.

Sametinget har bidragit till skrivningar i den svenska förhandlingsinstruktionen, möjliggjort och samordnat arbetet med insamlandet och förmedlingen av de inspel som gjorts av Programrådets aktörer. Det inkom totalt två inspel, ett från Svenska samernas riksförbund, SSR och ett från Förbundet svensk fäbodkultur och utmarksbruk. Dessa lyfte bland annat FPIC och att fäbodkulturen i december 2024 förts upp på Unesco:s lista över immateriella kulturarv.

Inför mötet bistod Sametinget Regeringskansliet med inspel till och skrivningar av notifikation 2025–100 där Sverige lyfter goda exempel som lyfter bland annat förvaltningsmodeller som bygger på lokal och traditionell kunskap.

Bidrag till Sveriges sjunde nationalrapport till CBD globalt

CBM bistod Naturvårdsverket med underlag till Sveriges sjunde nationalrapport till CBD-sekretariatet. Det handlade framför allt om att göra bedömningar av den globalt antagna indikatorn: ”procentandel av befolkningen delaktig i traditionella näringar (sedvanebruk)”. Ett hårdtagande av kontexten i artiklarna 8j och 10c innebär att andelen traditionsbärare i svenska samhället idag är försvinnande liten och dessutom minskande. Därtill gjordes också bedömningar av hur väl Sverige uppfyller åtgärds målen i det globala Kunming–Montreal-ramverket om biologisk mångfald utifrån ett artikel-8j-perspektiv.

5.3 Nationellt arbete

I enlighet med den tidigare slutrapporten har de prioriterade insatserna, utan rangordning varit följande:

1. Programrådets roll och sammansättning
2. Kunskapshöjande insatser
3. Länsstyrelsernas delaktighet i genomförandet

5.3.1 Programrådets roll och sammansättning

Arbetet har som i föregående regeringsuppdrag, till stor del haft sin grund i det Programråd som då bildades. Programrådet består av representanter för målgruppen och omfattar ett fyrtiotal organisationer, myndigheter och andra aktörer.

⁹ Miljöministerns tal vid COP16, Cali Colombia oktober 2024 <https://www.regeringen.se/tal/2024/10/nationellt-anforande-av-klimat--och-miljominister-romina-pourmokhtari-vid-fns-mote-om-biologisk-mangfald-cop16/>

Arbetet med att bredda representationen har fortsatt genom att aktörer som Programrådet och arbetsgruppen identifierat som viktiga, men tidigare saknats, har bjudits in. Det har bland annat resulterat i att Tillväxtverket, Sameskolstyrelsen, Mittuniversitetet och Sveriges Civilförsvarsförbund har utsett varsin ledamot. Med anledning av aktuella beredskapsfrågor, behovet av kunskapshöjande insatser samt genomförandet av Sveriges livsmedelsstrategi 2.0 bedöms dessa aktörer vara viktiga i genomförandet.

Programrådet och arbetsgruppen gör en gemensam bedömning att Jordbruksverket är en central aktör som, trots dialogmöten, upprepade inbjudningar och formella förfrågningar, valt att inte delta i programrådet. Myndigheten har hänvisat till resursbrist och vår bedömning är att de inte ser sin roll i det nationella genomförandet.

Inbjudningar till programrådet har som tidigare skickats centralt till generaldirektör eller motsvarande för myndigheter och till personer i ledande befattning inom övriga organisationer. Inbjudningarna har innehållit information om Sametingets uppdrag och en önskan att man ska utse en ledamot till programrådet. Samtliga deltagande organisationer har därmed själva utsett den person de bedömt vara bäst lämpad att bidra i arbetet.

Sametinget har även blivit kontaktat av organisationer som uttryckt intresse för att delta i programrådet. Eftersom vissa aktörer under perioden valt att lämna skapades förutsättningar för nya att komma med. Sammantaget har programrådets storlek därför varit tämligen konstant med cirka fyrtio ledamöter, vilket har bedömts vara hanterbart utifrån uppdragets resurser.

Programrådet har haft en central roll i genomförandet av uppdraget och utgör fortsatt en viktig plattform för dialog, kunskapsutbyte och förankring. Samtidigt finns fortsatt utvecklingspotential när det gäller både deltagande och arbetssätt.

I proposition 2004/05:150 (s.225), som låg till grund för riksdagens beslut den 25 november 2005, anges följande:

”Exempel på lokal och traditionell kunskap i ett svenskt perspektiv är den traditionella kunskap som överförs från generation till generation om hur olika lokala ängssystem skall skötas för att få långsiktig avkastning eller samernas kunskap om renskötsel, jakt och fiske. Grupper som kan ha denna kunskap i Sverige är t.ex. jord- och skogsbrukare, samer, fäbodbrukare, skärgårds-, fjäll- och skogsbönder, skärgårds- och insjöfiskare, jägare och hemslöjdare.”

Denna beskrivning har legat till grund för programrådets sammansättning, i syfte att inkludera relevanta kunskapstraditioner genom de intresseorganisationer som representerar kunskapsbärare.

Att samla en så pass stor och mångfacetterad grupp av aktörer, med olika uppdrag, kunskaper och perspektiv, innebär utmaningar men utgör samtidigt en tydlig styrka. Sammansättningen har möjliggjort lärande över sektorsgränser och har varit en viktig förutsättning för ett konstruktivt genomförande samt för att förankra och driva arbetet framåt.

Genomförandeprocessen har präglats av dialog och en gemensam ambition att dela erfarenheter, inspireras och lära av varandra. Av resursskäl har möten i huvudsak genomförts digitalt, vilket är tids- och kostnadseffektivt men ger inte samma dynamik som fysiska träffar. För ett fördjupat erfarenhetsutbyte och ömsesidigt lärande bedöms fysiska möten vara att föredra.

Programrådet har även fungerat som grund för tillfälliga tematiska arbetsgrupper, som remissinstans i nationella och internationella frågor samt som bollplank och rådgivande organ till arbetsgruppen och andra intressenter.

Följande aktörer har tillkommit eller återkommit i Programrådet under perioden 2024–2026:

Mittuniversitetet
Svensk fjällrasavel
Sameskolstyrelsen
Sveriges Civilförsvarsförbund
Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset
Tillväxtverket
Umeå Universitet – Vårdduo

Följande aktörer har valt att avsluta sitt engagemang inom Programrådet under perioden 2024–2026:

FOI Totalförsvarets forskningsinstitut
Statens Fastighetsverk
SMHI
Svenska Kust- och Insjö-Fiskarnas Organisation
Swedish Lapland
Svensk fjällrasavel

Deltagande aktörer i Programrådet för traditionell kunskap per den 2026-06-01

Sammanställande och samverkanspart

Sametinget
SLU Centrum för biologisk mångfald, CBM

Myndigheter inklusive länsstyrelser

Skolverket
Naturvårdsverket
Riksantikvarieämbetet
Institutet för språk och folkminnen
Sameskolstyrelsen
Skogsstyrelsen
Havs- och vattenmyndigheten
Tillväxtverket
Trafikverket
Sveriges geologiska undersökning
Livsmedelsverket
Eldrimner
Länsstyrelsen i Norrbottens län
Länsstyrelsen i Östergötlands län

Deltagande aktörer i Programrådet för traditionell kunskap per den 2026-06-01

Organisationer inklusive muséer

Svenska Samernas Riksförbund
 Laponiatjuottjudus
 Sveriges Fiskevattenägarförbund
 Sámi Duodji
 Renägarförbundet
 Gaaltije
 Landsförbundet svenska samer
 Förbundet svensk fäbodkultur och utmarksbruk
 Skärgårdarnas riksförbund
 Svenska Bonde- och småbrukarförbundet
 Svenska insjöfiskarens centralförbund
 Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset
 Sveriges Civilförsvarsförbund
 Sveriges Hembygdsförbund
 Åjtte – Svenskt Fjäll- och Samemuseum
 Friluftsmuseernas samarbetsorganisation FRI, representeras av Stiftelsen Skansen

Universitet och utbildning

Göteborgs Universitet – Hantverkslaboratoriet, Nätverket svenska kulturlandskap
 Mittuniversitetet
 Samernas Utbildningscentrum
 Umeå Universitet – Vårdduo

Flera av aktörerna har under perioden utsett nya ledamöter. Där har samtliga erbjudits en särskild introduktion i Programrådets arbete så att alla får samma information om syfte och mål, arbetssätt och annat praktiskt som är värdefullt att få med sig som ny ledamot.

Utsett ny ledamot

Friluftsmuseernas samarbetsorganisation (FRI) (Stiftelsen Skansen har uppdraget att representera)
 Gaaltije
 Havs- och vattenmyndigheten
 Laponiatjuottjudus
 Livsmedelsverket
 Naturvårdsverket
 Nätverket svenska kulturlandskap
 Renägarförbundet
 Svenska Samernas Riksförbund
 Sveriges Geologiska Undersökning
 Sámi Duodji
 Samernas Utbildningscentrum

Genomförda möten

Programrådet har fram till rapporteringsdagen genomfört 8 möten, varav 2 fysiska och resterande digitalt.

2024 2024-03-25, 2024-09-16 och 17, 2024-12-04

2025 2025-03-20, 2025-06-10 och 11, 2025-10-15

2026 2026-03-26, 2026-06-02 och ett fysiskt möte planlagt till 2026-12-08–10

Teman för programrådets möten

2024 – Goda exempel

2025 – Samverkan och kunskapshöjande insatser

2026 – Intern förankring och kunskapshöjning i de egna organisationerna

Mötena har fungerat både som en kanal för information och som ett forum där vi kunnat föra dialog samt bidragit till arbetsgruppens prioriteringar och riktning. Flera insatser har identifierats men alla har inte kunnat drivas vidare eftersom vi behövt prioritera. Arbetsgruppen har även uppmuntrat Programrådet till samverkan utanför de möten och aktiviteter som ingår i fokalpunktsuppdraget, vilket har resulterat i gemensamma informationsinsatser, deltagande på konferenser och i panelsamtal och en Vinnovaansökan initierad av Sveriges civilförsvarsförbund.

För att inspirera och lyfta goda exempel till övriga i programrådet har några organisationer under programrådsmötena berättat om sin verksamhet och hur den relaterar till fokalpunktsuppdraget. Detta har också bidragit till att konkretisera relevanta frågeställningar, men ibland också mer abstrakta och teoretiska. Under perioden har följande presentationer gjorts:

2024-09-16–17 CBM beskrev relevanta åtgärds mål i det globala Kunming–Montreal-ramverket för biologisk mångfald och Sveriges arbetet med att ta fram en genomförandestrategi.

2024-09-16–17 Laponiatjuottjudus beskrev sitt treåriga samverkansprojekt Máhto árudahka (sv. kunskapens viste) som är ett samarbete mellan flera olika samiska aktörer. Avsikten är att överföra slöjdekunskap mellan generationer, bidra till Naturum Laponia och utveckla utbildningsmaterial och utställningar. Detta görs med ett mentor-lärlingskoncept där äldre slöjdare hjälper ungdomar.

2024-09-16–17 Länsstyrelsen i Norrbottens län skildrade hur man har arbetat för att internt förankra frågan om traditionell kunskap. Det handlade exempelvis om informationsträffar, möten, inslag på konferenser och initierande av projekt. Ett gott exempel som lyftes var interregprojektet Metodutveckling för övervakning av insekter i norr som bland annat omfattar en inventering av insektsfaunan på Hanhivittikko fåbod som visade att den traditionella hävden har bidragit till att skapa en synnerligen artrik miljö.

2024-09-16–17 Trafikverket beskrev sitt arbete att inventera och kartlägga kulturmiljöer som samtidigt ofta är värdefulla ur ett biologiskt mångfaldsperspektiv. I det sammanhanget är samverkan och dialog viktigt för att finna kunskap om förekomst och skötselbehov samt att förankra åtgärder.

2024-12-04 Skogsstyrelsen berättade om sitt myndighetsmandat inom särskilt samverkan, bevarande av kulturmiljöer, särskilt vad gäller det biologiska kulturarvet, och betonade att äldre tiders skogsanvändning handlade om ett mångbruk som har lämnat kulturspår. Utifrån det perspektivet behöver myndigheten verka för ökad hänsyn till kulturarvet och för att möjliggöra detta har man skapat en intern arbetsgrupp.

2025-06-10–11 Sveriges civilförsvarsförbund gav en översikt över organisationen och dess uppdrag. Man har cirka 225 instruktörer och bortåt 12 000 medlemmar förankrade i runt 200 kommuner. Arbetet är till stor del inriktad på krisberedskap och man finansierar en stor del av sin verksamhet med projektverksamhet. Ett projekt är ”Mat till alla, nära och tillsammans” som handlar om att skapa ett system för livsmedelsproduktion som är mer lokalt, säkrare och mindre beroende av externa insatsämnen.

2025-06-10–11 Skärgårdarnas riksförbund och Länsstyrelsen i Östergötland berättade om vägen fram till en förvaltningsplan över BSPA-området S:Anna–Missjö. Ett Baltic Sea Protected Area utsågs i området 1994 och arbetet sedan dess har fokuserat på att utveckla samverkansprocessen mellan

myndigheten och lokalbefolkningen. Man har inrättat flera arbetsgrupper med representation från olika aktörer i syfte att identifiera och prioritera önskvärda åtgärder. De bildades också ett förvaltningsråd för att involvera de lokalboende delaktighet i förvaltningen, men det har numera varit vilande i flera år.

2025-06-10–11 och 2025-10–15 Naturvårdsverket skildrade läget för den pågående processen att ta fram en nationell plan för naturrestaurering och det diskuterades hur lokalsamhället och traditionella brukare skulle kunna involveras i arbetet.

2025-10–15 Åjtte, Svenskt fjäll- och samemuseum beskrev sitt uppdrag som kretsar kring bevarande/förmedling/forskning och bland annat om traditionell kunskap, både praktiskt och förhållningssätt till skapelsen. Ett exempel på verksamhet som omnämndes var samverkan med Samernas utbildningscentrum och slöjdelever som har möjlighet att koppla sin praktiska kunskap till föremål tillverkade av tidigare generationer.

2026-03-26 Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T) lyfte exemplet med Vasikkavuoma Utveckling. Riksförbundet har funnits sedan 1981 och har tio aktiva lokalföreningar. Man arbetar med att stärka och synliggöra tornedalingarnas språk, identifikation, kultur och historia. Tornedalingarnas traditionella levnadssätt var ett mångbruk av lokala resurser. Fokus här blev på Vasikkavuoma, norra Europas största slåttermys på 250 ha. Ett tornedalskt kulturarv med stor artrikedom, som har varit naturreservat sedan 1997. Myrslåttern lades ner på 1960-talet, men har återupptagits av organisationen Vasikkavuoma Utveckling och finansieras med projektmedel. Verksamheten omfattar även andra insatser i lokalsamhället.

2026-06-02 Länsstyrelsen i Blekinge län och Biosfärområde Blekinge arkipelag berättade om ett samarbete med fokalpunktsuppdraget där man har för avsikt att utveckla ett regionalt nätverk för att stärka 8j-frågorna och räknar med att inleda arbetet under hösten 2026. Avsikten är att fokalpunktsuppdraget aktivt ska bidra till denna process.

5.3.2 Kunskapshöjande insatser

Det kunskapsmaterial som utvecklades under Sametingets första regeringsuppdrag har kontinuerligt uppdaterats i samverkan med programrådet och kompletterats med flera goda exempel för hur man kan inspirera och skapa förståelse inom olika organisationer. Materialet återfinns på Sametingets hemsida och de organisationer som ingår i Programrådet har ombetts att länka till materialet från sina respektive hemsidor.

Kunskapshöjande insatser har prioriterats i enlighet med den tidigare slutrapporten.¹⁰ Det har skett i olika form, bland annat föreläsningar på konferenser och interna insatser inom olika organisationer. Trafikverket är exempel på en myndighet som vi har arbetat med och som själva haft som ambition att lyfta traditionell kunskap internt inom myndigheten. Fokalpunktsuppdraget har vid flera tillfällen bjudits in till Trafikverket för att internt öka medvetenheten och sprida kunskap om CBD och artikel 8j och 10c hos myndighetens personal. Trafikverket verkar i många sammanhang som berörs av traditionell kunskap kopplat till bevarandet av biologisk mångfald vilket gör myndigheten till en viktig part i genomförandet. Det gäller exempelvis frågor kring kumulativa effekter och rennärningen.

Trafikverket använder aktivt traditionell kunskap i sin verksamhet och ser kontinuerligt över arbetssätt för att hitta förbättringsåtgärder och bättre implementering av artiklarna 8j och 10c i CBD. Trafikverket har specifikt sett över handledningsdokument vid etableringar av infrastruktur och gjort informationsinsatser för att öka förståelsen för dessa frågor internt. Kunskap och förståelse för hur traditionell kunskap kopplar till Trafikverkets uppdrag kan innebära en skjuts framåt för Sveriges bidrag till måluppfyllnad för CBD.

Att arbeta med en aktör, som i fallet med Trafikverket, bedömer vi är ett bra sätt att nå ut med budskapet, särskilt i kombination med att relevanta formuleringar införlivas i strategidokument. På så sätt kan den sårbarhet som identifierats organisatoriskt minska, det vill säga att kunskapsnivån generellt är låg och att den kunskap som finns ofta är individuell och personberoende.

För att traditionell kunskap ska kunna integreras i verksamheterna på ett effektivt och meningsfullt sätt krävs att genomförandearbetet är väl förankrat och har tydligt stöd från ledningen. Det förutsätter också att de som driver och arbetar med frågor kopplade till artikel 8j är engagerade, entusiasmerande och angelägna om att aktivt arbeta in begreppet traditionell kunskap i sin organisation. Detta är särskilt viktigt eftersom CBD, artiklarna 8j och 10c och begreppet ”traditionell kunskap” fortfarande kan anses vara relativt okända och svåra att tillämpa i den egna verksamheten.

Programrådets aktörer har medverkat vid flera kunskapshöjande insatser, både digitalt och fysiskt. Beroende på tema och infallsvinkel har de bidragit med sina perspektiv i dialoger och workshops. Det finns också exempel på när programrådsledamöterna sprider information relaterat till uppdraget via sina nyhetsbrev och liknande (bilagorna 5–9).

Fokalpunktsuppdraget har även initierat eller medverkat med information om Sveriges genomförande av artiklarna 8j och 10c i samband med olika konferenser och seminarier. Även dessa har genomförts i både digital och fysisk form. De fysiska aktiviteterna har gett ytterligare mervärde genom möjligheten till fördjupade diskussioner och spontana frågor i anslutning till arrangemangen, medan de digitala tillfällena i högre grad kan betraktas som kostnads- och tidseffektiva samt lämpade för övergripande informationsspridning.

Under programperioden arbetsgruppen dessutom medverkat i en mängd utåtriktade aktiviteter, såsom:

- ”Samling kring lägerelden” – den regionala kulturarvskonferensen i Jämtlands län. CBM deltog med en presentation om traditionell kunskap, fäbodbruk och utveckling av en nominering till Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet, Östersund 13 oktober 2023.
- ”Milestones, challenges, and Nordic collaboration in livestock conservation” – NordGen:s årliga konferens om djurgenetiska resurser. CBM medverkade med en beskrivning av det nordiska samarbetet som sedermera ledde fram till att fäbodkulturen som immateriellt kulturarv listades hos Unesco, Uppsala, 7 februari 2024.

¹⁰ Slutrapport Sametingets fokalpunktsuppdrag 2021–2023 https://sametinget.se/slutrapport_trad-kunskap_sedvanebruk_2023

- "Tilbake til fremtiden. En konferanse om terroir og lokale smaker i nordisk melkeproduksjon" – en konferens om traditionell livsmedelsproduksjon och landsbygdsutveckling. CBM medverkade med en presentation på temat "Seterbruk, kulturarv, terroir og autentisitet", Røros i Norge, 5–7 mars 2024.
- "Miljömålsdagarna", anordnade av Länsstyrelsen i Norrbotten. Sametinget utgjorde en av programpunkterna och redogjorde om rennäringens förutsättningar, villkor och behov och på vilket sätt rennäringen bidrar till den biologiska mångfalden. Sametinget och Sirges sameby berättade om fokalpunktsuppdraget och rennäringen under en av de utflykter som anordnades, våren 2024.
- "Östersjön – för vem, vad och hur?" – Östersjödagen, ett seminarium för lärare som arrangeras av Stiftelsen Skansen, Sveriges lantbruksuniversitet och Stockholms universitet. CBM medverkade med ett pass med titeln "Natursyn, folktro och biologisk mångfald: Om vårt förhållande till naturen", Skansen 29 augusti 2024.
- "Fäbodar – ett kulturarv" – ett seminarium på Riksdagen inför listningen av fäbodkulturen på Unescos lista över immateriella kulturarv. Seminariet var ett samarbete mellan fokalpunktsuppdraget, Förbundet Svensk fäbodkultur och utmarksbruk, Institutet för språk och folkminnen, Svenska hemslojdsföreningarnas riksförbund och representanter för fäbodmusiken, 13 november 2024.
- "Fostering a sustainable future for islands in the Baltic Sea and beyond" – en nationell/internationell transdisciplinär konferens om öforsknin och livsvillkor på öar. Södertörns högskola, CBM deltog med en presentation om småskaligt naturbruk på öar tillsammans med Skärgårdarnas riksförbund, 6–7 mars 2025.
- "Landscape Planning Futures. Online symposium" – ett symposium för framtida landskapsplanering, där CBM deltog med en reflektiv presentation om traditionella sätt att förhålla sig till landskapets andliga värden och hur de skulle kunna vara en värdefull del i hållbart samhällsbyggande, 4 juni 2025.
- Skogsstyrelsens landskapskonferens med fokus på renkötselns och fäbodbrukets kulturlandskap och brukarvillkor. Sametinget och CBM medverkade i programmet med ett inlägg om fokalpunktsuppdragets mandat och verksamhet, Östersund 17–18 juni 2025.
- SSR – kunskapsseminarium för medlemsorganisationerna. Samarrangemang med Sámi Duodji, Renägarförbundet och Sametinget som ur sina perspektiv lyfte vikten av traditionell kunskap med efterföljande dialoger. Digitalt, 2 september 2025.
- Naturvårdsverkets Naturvårdskonferens – en konferens för naturvårdschefer på länsstyrelserna och fokalpunktsuppdraget berättade om arbetet, Västerås, 7–9 september 2025.
- Fäbodriksdagen – fäbodbrukarnas årliga möte. Denna gång med tre teman: Unesco, traditionell kunskap och fjällkor. Fokalpunktsuppdraget bidrog med en diskussionspunkt om fäbod- och utmarksbruk utifrån ett artikel 8j-perspektiv respektive utgående från Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet, Östersund 27 september 2025.
- Fokalpunktsuppdraget organiserade en session på Swedish Biodiversity symposium på temat "Hur kan traditionell kunskap bidra till samhällsomvandling?". Medverkade gjorde representanter för CBM, Sametinget, Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Skolverket, länsstyrelsen i Norrbotten och Göteborgs universitet. Göteborg, 21–23 oktober 2025.
- Intern presentation av fokalpunktsuppdraget på personaldag för SLU Artdatabanken, 3 mars 2026.
- CBM föreläste om "CBD, artikel 8j i Sverige – tolkningar och tillämpningar av TK i förvaltning av mark och naturresurser" på kursen "Tradisjonell kunnskap som grunnlag for forvaltning av ressurser i nordområdene" 15 hp, Samiska högskolan i Kautokeino, Norge, 12 mars 2026.

5.3.3 Arbetssätt

Kunskap om CBD och artiklarna 8j och 10c är ofta låg inom organisationerna och när den finns är den oftast personbunden. För att sprida kunskap och minska sårbarheten tog arbetsgruppen ett inriktningsbeslut att arbeta för inkludering av skrivningar i relevanta strategidokument. Detta visade sig också sedan ligga helt i linje med det nya arbetsprogrammet för 8j-frågor som antogs vid COP16 och som betonar vikten av att urfolk och lokala samhällen ska inkluderas i framtagandet av centrala strategidokument. Avsikten är att därmed säkerställa att dokumenten ska innehålla skrivningar kopplade till artiklarna 8j och 10c. Relevanta dokument som bör inkludera skrivningar om traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk förekommer i många olika sammanhang och hos en mängd olika aktörer, som exempelvis länsstyrelser, regioner och myndigheter.

Arbetet påbörjades redan under slutfasen av det första fokalpunktsuppdraget då Sametinget begärde och inledde ett konsultationsförfarande tillsammans med Landsbygds- och infrastrukturdepartementet i samband med uppdateringen av Sveriges livsmedelsstrategi 2.0. CBM gjorde tillsammans med flera andra aktörer ett parallellt inspel till densamma. Utifrån ett 8j-perspektiv tar den färdiga strategin dock inte någon direkt hänsyn till småskaliga brukare och sedvanebruk, den fokuserar snarare på storskalighet och export, men har på några ställen öppnat upp för exempelvis regionala satsningar och rundabordsamtal där kunskapsbärare och småskaliga livsmedelsproducenter som arbetar med traditionella metoder möjligen i framtiden skulle kunna påverka processerna. Det kräver dock en mycket aktiv insats för att kunna påverka och där ser vi ett hinder i och med att dessa aktörer saknar tid och resurser.

Från fokalpunktsuppdraget har vi även verkat för ett synliggörande av småskalig livsmedelsframställning och -förädling med traditionella metoder under arbetet med uppdatering av de regionala livsmedelsstrategierna. Vi har också strävat efter att genom samverkan nå befintliga nätverk och hitta effektiva arbetssätt. Här ser vi exempelvis Tillväxtverket som samordnare av de regionala livsmedelsstrategierna som ett nav och en hävstång för vårt arbete. Det har bland annat resulterat i att information har gått ut i Tillväxtverkets nyhetsbrev till ansvariga samordnare för regionala livsmedelsstrategier. Vi har också själva direkt kontaktat samordnarna. Vi bedömer att den här formen av samverkan inte är självklar för alla, eftersom arbetet fortfarande i stor utsträckning bedrivs i stuprör – både internt inom och mellan olika myndigheter och andra aktörer. Ett hinder för att pröva alternativa och kompletterande arbetssätt är etablerade arbetsmönster och begränsad flexibilitet då verksamheten framhålls som hårt styrt av uppdragen i regleringsbrev.

Hur har vi arbetet med länsstyrelserna?

Vi har bedömt att länsstyrelserna är en av de mest centrala aktörerna för Sveriges nationella genomförande av artiklarna 8j och 10c. Ett genomförande i samverkan med länsstyrelserna har potential att ge goda spridningseffekter, eftersom deras uppdrag omfattar många olika relevanta sakområden och innebär samarbete med ett stort antal aktörer på såväl regional som lokal nivå.

Samtidigt finns utmaningar i arbetet med att nå fram till och samverka med länsstyrelserna. Som grupp betraktat är de geografiskt spridda, organiserade på olika sätt och har delvis skiftande uppdrag och prioriteringar beroende på regionala förutsättningar. Det kan därför vara svårt att identifiera och få kontakt med rätt funktion eller person inom myndigheten. Utmaningen förstärks av att begreppet traditionell kunskap är relativt okänt och ibland svårtolkat för många. Det omfattar flera olika verksamhetsområden, och dess praktiska betydelse behöver därför ofta anpassas till den aktuella verksamhetens kontext.

Ytterligare en svårighet är att motivera ett aktivt deltagande i genomförandet av regeringsuppdraget när det saknas ett explicit ansvar eller ett specifikt uppdrag för länsstyrelserna, exempelvis genom regleringsbrev. Det innebär att eventuella insatser i hög grad bygger på personligt intresse och engagemang och betydligt mindre på myndigheternas generella intention att försöka uppnå Sveriges internationella åtaganden.

Flera olika arbetssätt har prövats för att etablera kontakt och samverkan med olika länsstyrelser. I slutfasen av det föregående uppdraget (2021–2023) uppmanade fokalpunktsuppdraget samtliga länsstyrelser att utse en kontaktperson för att möjliggöra ett samarbete. Då etablerades direktkontakter med tio av landets tjugoen länsstyrelser, inklusive de två som ingår i Programrådet. Arbetsgruppen samlade dessa kontaktpersoner digitalt för att ge en introduktion till uppdraget, CBD och innebörden av artiklarna 8j och 10c. Syftet var att skapa förståelse, identifiera möjliga vägar framåt och underlätta intern förankring och informationsspridning inom respektive organisation.

Därefter hölls ett uppföljande möte där det framkom att deltagarna upplevde svårigheter att nå vidare in i sina organisationer. Trots att en kontaktperson hade utsetts så gjorde avsaknaden av ett tydligt utpekat ansvar och uppdrag, tillsammans med länsstyrelsernas många andra uppgifter att det var svårt att omsätta teoretisk kunskap i konkreta insatser.

Vi bedömer utifrån dessa erfarenheter att ett mer riktat arbetssätt, där varje länsstyrelse kontaktas separat, kan ge ett bättre och mer långsiktigt resultat. Ett sådant arbetssätt har tillämpats i kontakten med Länsstyrelsen i Norrbottens län. Efter dialog med landshövdingen bjöds fokalpunktsuppdraget in till ledningsgruppens möte, där landshövdingen utsåg en kontaktperson till fokalpunktsuppdraget, vilken även är ledamot i Programrådet. Förankringen har underlättat fortsatt dialog, då kontakter kan tas med enskilda medarbetare med vetskapen om att arbetet har stöd på ledningsnivå. Efter personalbyte i ledningsgruppen har även den nya chefen fått en särskild introduktion av samordnaren. Detta har varit värdefullt både som gott exempel och då arbetet tydligt har förankrats i ledningen. Det är också resurskrävande, främst i form av tidsåtgång, vilket har gjort att vi har strävat efter att utveckla ytterligare kompletterande metoder.

Den grupp av kontaktpersoner som länsstyrelserna utsett föreslog att fokalpunktsuppdraget skulle informera på Naturvårdskonferensen, där samtliga länsstyrelser finns representerade. Detta skedde efter dialog med Naturvårdsverket på Naturvårdskonferensen 2025. Responsen från deltagarna var positiv och engagemanget stort, vilket bland annat visade sig genom många frågor och samtal, framför allt efter presentationen. Eftersom programpunkten låg sist på dagordningen fanns det dock begränsat utrymme för fördjupade samtal med de som var intresserade. I efterhand kan vi dock se att instatsen resulterade i nuvarande samverkan med länsstyrelse i Blekinge.

Exempel på strategier vi arbetat med

Sveriges livsmedelsstrategi: Sametinget har med stöd av konsultationsordningen begärt och beviljats konsultation i frågan om Sveriges livsmedelsstrategi 2.0. Detta möjliggjorde för oss att lyfta frågeställningar som kopplar till genomförandet av artikel 8j och 10c. Inspel gjordes under 2023 synkroniserat och parallellt från CBM och andra aktörer inom Programrådet (se bilaga 4). Budskapen var samstämmiga med förhoppning om ett kraftfullt resultat. Det gemensamma budskapet kan sammanfattas till att småskalig produktion av livsmedel med traditionella metoder skapar förutsättningar för bevarande av biologisk mångfald. Småskaligt bruk leder ofta till mosaiklandskap som ökar mångfalden av biotoper i landskapet och därmed förutsättningarna för mer varierad biologisk mångfald. Det handlar vidare om biotoper som är en bristvara i dagens landskap.

Baserat på världsläget och ett fokus på beredskapsfrågan har betydelsen av en hög självförsörjningsgrad ökat och man kan med fog framhålla att kunskapsbärarnas roll i sammanhanget därför bör stärkas ytterligare. En viktig aspekt vad gäller traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk är att det ofta handlar om primärproduktion av livsmedel baserat på lokala resurser och med begränsade insatsmedel utifrån. Traditionell kunskap kopplat till hållbart sedvanebruk och en målsättning mot ökad självförsörjning genom bland annat småskalig livsmedelsförädling skulle kunna stärka Sveriges förutsättningar för självförsörjning. Det kan då gälla kunskapstraditioner som bidrar till en hållbar livsmedelsproduktion, till exempel renskötsel, fäbodbruk, fiske och småskaliga jordbrukare som brukar traditionella metoder.

Under senare år har utvecklingen i omvärlden dessutom visat att närproducerade livsmedel har en viktig och central roll att spela i eventuell händelse av kris eller krig då livsmedelsförsörjningen behöver fungera inom landets gränser utan långa transporter.

Sveriges livsmedelsstrategi 2.0 har utifrån vår tolkning ett alltför stort fokus på storskalighet och export även om det finns vissa öppningar bland annat genom de runda bordssamtal och regionala insatser som omnämns. Programrådets ledamöter uppmuntrades att ta kontakt för att kunna delta i dialogerna.

Fokalpunktsuppdraget och Eldrimner gjorde gemensamt en skrivning i syfte att det skulle införlivas formuleringar i de regionala livsmedelsstrategierna. Den gemensamma nämnare för de olika kunskaps-traditionerna, gynnsamma för genomförandet av artikel 8j och 10c. Även Livsmedelsverkets ledamot gav värdefulla inspel i samband med skrivprocessen.

Energi- och klimatstrategier: För att hitta en gemensam ingång till samtliga länsstyrelser utgick arbetsgruppen från länsstyrelsernas regleringsbrev. Ett uppdrag som bedömdes vara värt en fördjupad insats var arbetet att uppdatera de regionala energi- och klimatstrategierna. Denna revideringsprocess bedömdes ha direkt koppling till frågan om artiklarna 8j och 10c eftersom energiomställningen i många fall innebär exploatering av mark som används för traditionellt brukande. Utbyggnad av energisystem, såsom vindkraft, kraftledningar och solcellsparkar riskerar därmed att leda till betydande förändringar av markanvändningsmönster och på så sätt påverka den biologiska mångfalden negativt. Att klimat och biologisk mångfald har stark koppling till varandra lyfts även i den svenska strategin för biologisk mångfald och ekosystemtjänster som publicerades den 9 februari 2026.

Den grupp av länsstyrelser som utsett kontaktpersoner har delvis utgjort grunden för vilka länsstyrelser som även kontaktades i samband med uppdateringen av de regionala energi- och klimatstrategierna.

De länsstyrelser som omfattades av konsultationslagen kontaktades av Sametinget, medan övriga kontaktades av CBM. Ambitionen var att identifiera fungerande och effektiva arbetssätt för att inkludera relevanta skrivningar i strategidokumentet. Utifrån de formaliteter som utgår från konsultationslagen har arbetsformer utvecklats vilka i förlängningen innefattar möjligheter att beakta alla som brukar markerna med traditionella metoder. I de regionala energi- och klimatstrategierna har vi sett möjlighet att införliva skrivningar som både är till gagn för bevarandet av den biologiska mångfalden och för småskaliga brukare av naturresurser. Även om myndigheterna inte formellt omfattas av konsultationslagen bedöms det finnas goda förutsättningar att arbeta på liknande sätt över hela landet, med målet att inkludera ett tankesätt som lyfter alla kunskapstraditioner och samtidigt synliggör CBD och artiklarna 8j och 10c i strategierna. Här såg vi dock att den institutionella okunskap som finns kring CBD och artikel 8j och 10c utgjorde ett hinder där berörda tjänstepersoner inte alltid förstod hur klimat och biologisk mångfald hänger samman. Det var också en utmaning att skapa förståelse att skrivningar om insatser för utveckling av mer effektiva energisystem samtidigt kan ha en negativ påverkan på ekosystemen både på land och i vatten. I de norra delarna av Sverige där den så kallade gröna omställningen sker, uteblev formuleringar i strategin om hur den biologiska mångfalden påverkas negativt och att de kumulativa effekterna redan innebär stora konsekvenser på traditionella renbetesmarker. I och med de omfattande markexploateringar som sker i samband med den så kallade gröna omställningen behöver urfolket samerna och lokala samhällen inkluderas redan i planeringsstadiet, särskilt utgående från konsultationsordningen. Dessa processer är också förenliga med det nya arbetsprogrammet för 8j-frågor som antogs 2024. Arbetsprogrammet betonar vikten av urfolks och lokala samhällens delaktighet i framtagande, revidering och implementering av nationella strategier kopplade till biologisk mångfald.

Arbetet tog sig därför olika uttryck hos de olika länsstyrelserna. Några genomförde formella konsultationer med Sametinget, andra hade dialog med fokalpunktsuppdraget både före och efter remissutgåvorna, och ytterligare några skickade remissförfrågningar. Sametinget och CBM arbetade både parallellt och tillsammans för att utveckla möjliga formuleringar som motiverade behovet av skrivningar om traditionell kunskap och biologisk mångfald. Detta bedömdes som särskilt viktigt eftersom kopplingen mellan klimatfrågor och biologisk mångfald inte alltid betraktades som självklar för de tjänstepersoner vi hade kontakt med, trots att sambandet är väl etablerat i både forskning och praxis.

Eftersom de tjänstepersoner vid länsstyrelserna som ansvarade för uppdateringarna av energi- och klimatstrategierna ingick i ett nationellt nätverk uppenbarade sig en möjlighet för att systematiskt och effektivt nå ut med budskapet till de flesta länsstyrelser på ett bräde. Fokalpunktsuppdraget bjöds in till ett digitalt nätverksmöte för att presentera uppdraget i stort och mer specifikt kopplingen mellan biologisk mångfald och traditionell kunskap å ena sidan och energi- och klimatstrategierna å den andra. Länsstyrelserna uppmanades samtidigt att också inkludera relevanta skrivningar i sina strategier och fick därför ta del av en skrivelse som hade utvecklats inom fokalpunktsuppdraget (se bilaga 3) som kunde anpassas och införlivas utifrån regionala förutsättningar.

De länsstyrelser vi arbetade tillsammans med i processen var följande:

- konsultation med Jämtland och Norrbotten,
- dialog med Västerbotten och Södermanland,
- remissförfarande med Västernorrland, Dalarna, Örebro och Blekinge

Regional utvecklingsstrategi i Norrbotten: Med stöd av konsultationslagen har Sametinget begärt och beviljats konsultation med Region Norrbotten i samband med uppdatering av Norrbottens regionala utvecklingsstrategi. Processen har varit omfattande och inneburit att vissa formuleringar som har inkluderats i strategin är positiva utifrån ett artikel 8j-perspektiv. Vi bedömer att dessa

formuleringar kan gynna bevarande och spridande av all slags traditionell kunskap till gagn för den biologiska mångfalden. Det var den första regionala strategin som Sametinget och fokalpunktsuppdraget fördjupade sig i för att undersöka hur den skulle kunna formuleras för att på bästa sätt bidra till Sveriges genomförande av artiklarna 8j och 10c. Syftet var dessutom att pröva ett generellt arbetssätt för att kunna föra in formuleringar i strategidokument som även kan appliceras i övriga sammanhang, och över hela landet och innefatta annan kunskapstradition än den samiska.

5.3.4 Insatser genomförda i samarbete med Programrådet

Arbetsgruppen har tillsammans med olika företrädare från Programrådet utvecklat, försökt hitta, lyfta och sprida goda exempel som genomförs, kan utvecklas och arbetas vidare med i syfte att inspirera andra. Smakprov på några goda exempel:

EU:s förordning om restaurering av natur. Nya lagar och initiativ inom EU har påverkat spelplanen och skapat nya perspektiv för fokalpunktsuppdragets verksamhet. Ett exempel är den restaureringslagstiftning (EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS FÖRORDNING (EU) 2024/1991¹¹) som trädde i kraft i juni/juli 2024 vilken har starka kopplingar till CBD och artiklarna 8j och 10c. Man kan se denna lagstiftning som en möjlighet att reflektera över nya arbetssätt där Sverige kan hitta vägar att införliva traditionell kunskap, hållbart sedvanebruk och inkludera urfolket samerna och andra kunskapsbärare redan i planeringsprocessen, precis i enlighet med det nu internationellt beslutade arbetsprogrammet för 8j-frågor.

Sametinget, CBM och Naturvårdsverket har fört dialog om hur detta skulle kunna gå till och arbetsgruppen gjorde ett gemensamt inspel till Naturvårdsverkets processarbete hösten 2025. Naturvårdsverkets processledare för Naturrestaureringsförordningen har löpande deltagit på Programrådets möten och beskrivit statusen i arbetet. En önskan från programrådet har varit att börja arbeta mer konkret och viss frustration har kunnat skönjas då allt varit i ett tidigt skede. Det ser vi som ett lärande från flera håll då vi kan konstatera att det sällan är så att kunskapsbärare och berörda aktörer har fått finnas med i ett så tidigt skede som i det här fallet.

Webbinarium om traditionell kunskap och undervisning. Programrådet samlade en tillfällig arbetsgrupp för ”kunskapshöjande insatser” där Skolverket, Åtte- Svenskt fjäll- och samemuseum, Friluftsmuseernas samarbetsorganisation genom Skansen, Sameskolstyrelsen, Göteborgs universitet genom Hantverkslaboratoriet, Samernas utbildningscentrum, Sametinget och CBM diskuterade möjliga vägar för att sprida kunskap kring artikel 8j och 10c. Efter diverse planeringsmöten organiserades en digital sändning, ledd och marknadsförd av Skolverket med målgruppen lärare. Webbinariet genomfördes i mars 2025 och nådde ett femtiotal deltagare. Syftet var att sprida kunskap om vad traditionell kunskap är och inspirera till aktiviteter i undervisningen kopplat till traditionell kunskap, hållbart sedvanebruk och bevarande av biologisk mångfald. Föreläsare var representanter från Programrådet, både myndigheter och kunskapsbärare. Under våren 2026 upprepades webbinariet i något förändrad tappning och spelades och kan nu ses i efterhand.

I samband med **Landsbygdsveckan** i maj 2025 genomförde fokalpunktsuppdraget tillsammans med Eldrimner: nationellt resurscentrum för mathantverk, Sveriges civilförsvarsförbund och Svenska insjöfiskarens centralförbund ett digitalt panelsamtal om småskalig livsmedelsproduktion och beredskapsfrågan. Samtalet spelades in och kan ses i efterhand.¹²

¹¹ EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS FÖRORDNING (EU) 2024/1991 av den 24 juni 2024 om restaurering av natur och om ändring av förordning (EU) 2022/869 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=CELEX:32024R1991>

¹² Webbinarium, panelsamtal landsbygdsveckan 2025 https://play.slu.se/media/Landsbygdsveckan+2025%3A+Panelsamtal+om+småskalig+livsmedelsproduktion+och+beredskap/0_2mr3zpvv/477159

Sveriges civilförsvarsförbund tillsammans med fokalpunktsuppdraget gjorde en **projektansökan till Vinnova** baserad på behoven av livsmedelsförsörjning ur ett kommunalt perspektiv i händelse av kris eller krig. Ansökan involverade både programrådsrepresentation, privata företag och en kommun. Ansökan fick avslag men processen inspirerade till fortsatta insatser, ett bredare nätverk och en dialog kring vikten av den traditionella, lokala och regionala livsmedelsförsörjningen.

Från Regeringskansliet lyftes information om **möjligheten att bidra till Sveriges national-rapportering enligt Nagoyaprotokollet**. Alla parter till Nagoyaprotokollet, bland annat Sverige, måste vart sjätte år rapportera till CBD-sekretariatet vad man har gjort för att implementera Nagoya-protokollet. Naturvårdsverket ansvarar för denna rapportering i Sverige, medan EU kommissionen rapporterar för hela EU. Sametinget och CBM förklarade sammanhanget och gav Programrådet möjlighet att komma med inspel. Att möjliggöra för Programrådet att komma med inspel gjordes med fokalpunktsuppdragets grundläggande synsätt som innebär inkludering och möjlighet till påverkan. Det inkom inga inspel från Programrådet, och CBM:s initiala bedömning var att enkäten var formulerad på ett sådant sätt att den krävde alltför mycket specialkunskap.

5.3.5 Ytterligare insatser av CBM och Sametinget

Centrum för biologisk mångfald (CBM) höll hösten 2024 två workshopar kring småskaligt lantbruk, med målet att identifiera konkreta åtgärder för att stödja småskaliga lantbrukare och i förlängningen främja traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk. Syftet med workshopserien var att skapa dialog runt småskaligt lantbruk för att identifiera om och i så fall hur skulle kunna påverka regelverk, ekonomiska incitament, utbildningar och frågan om generationsväxling samt synliggöra småbrukets kulturella och biologiska betydelse. Många av de pågående samhällsprocesserna bidrar till att försämrade förutsättningarna för såväl nationella genomförandet av artiklarna som bevarandet av kunskap och sedvanebruk samt hävdgynnad biologisk mångfald. Resultatet berör därför alla bärare av traditionell kunskap.

En process har på olika sätt inriktats på att undersöka rollen av traditionell kunskap, hållbart sedvanebruk och småskalig livsmedelsproduktion i syfte att främja ekologisk hållbarhet, samhällsberedskap och biologisk mångfald. Detta arbete har även involverat exempelvis Eldrimner och Civilförsvarsförbundet. En dialog med Jordbruksverket och deltagande i flera webinarier och liknande ledde till att fokalpunktsuppdraget planerar att genomföra ett webinarium om traditionell kunskap och uppdraget i Jordbruksverkets webinarieserie kopplad till miljö kvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap.

Sametinget

Sametingets interna arbete har sin grund i livsmiljöprogrammet *"Eallinbiras – Iellembirás – Jielemen bijre – Livsmiljöprogrammet"*¹³ vilket innebär att traditionell kunskap är utgångspunkten i allt vårt arbete. Uppdraget som fokuspunkt har organisatoriskt lyfts till en övergripande nivå för att ännu tydligare signalera att arbetet berör hela myndigheten. På Sametingets personalkonferens i november 2024 jobbade alla medarbetarna tillsammans i workshopform för att öka kunskaperna kring CBD generellt och mer specifikt frågor rörande artiklarna 8j och 10c för att på ett medvetet sätt höja kvalitén i vårt dagliga arbete.

När sametinget deltar i konsultationsförfaranden handlar inspel i arbetet till stor del om lyfta aspekter som rör artiklarna 8j och 10c. Vi ser synergier i konsultationerna med det samiska folket eftersom de indirekt kan innebära en inkludering även av övrig kunskapsstradition i Sverige, det vill säga inte enbart samiska frågor. Det som gynnar árbediehtu gynnar nämligen även bevarandet, hänsynstagandet och inkludering av annan kunskapsstradition då liknande utmaningar också påverkar verksamheten för exempelvis fiskare, småbrukare, och fäbodbrukare.

Ett arbete som innebär ökad medvetenhet innebär även behov av ökad delaktighet, utvecklad kommunikation och till viss del kan nya sätt att arbeta behöva utvecklas internt på myndigheten då Sametinget liknande som exempelvis länsstyrelsen berörs av en rad olika områden. Sametinget ser positivt på detta och arbetar aktivt för att hitta effektiva arbetsmetoder som ger långsiktiga resultat.

Ambitionerna till samverkan inom myndigheten har ökat i takt med att kunskapen och insikten om artiklarnas möjliggörande att bidra till resultat och görande inom ett flertal olika områden. Det är dock ett arbete som ständigt behöver följas upp och utvecklas.

Under uppdragsperioden har flera processer initierats utan att arbetsgruppen för fokuspunktsuppdraget har varit direkt involverade. Följande exempel är ett sådant: *"Samlat kunskapsunderlag för kumulativa effekter av utvecklingen i norra Sverige med fokus på renskötsel och samisk kultur"*.

Medverkande myndigheter

Drivansvar har legat hos Länsstyrelsen Västerbotten (samhällsutvecklingsenheten) och Sametinget. Deltagande myndigheter har varit Trafikverket, Skogsstyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsen Norrbotten, Boverket och Svenska kraftnät.

Arbetet har genomförts i nära samarbete med forskare vid Sveriges Lantbruksuniversitet och norska forskningsinstitutet NINA. Detta samarbete har möjliggjorts genom medel från Tillväxtverket.

Länsstyrelsen i Norrbotten arbetar parallellt med detta tillsammans med samebyarna där man specifikt riktar sig till kunskapsbärarna. Sametinget och övrigas insatser riktar sig till myndigheter.

Syftet är att testa en modell som redan initialt inkluderar traditionell kunskap och ett landskapsperspektiv för att på så sätt lyfta fram konsekvenser vid olika scenarion. Oneimpact, ett samlingsnamn för flera olika statistiska modeller, baserade på en stor mängd GPS-baserade positionsdata från både vilda renar och renar i renskötseln samt geografiska bakgrundsdata som topografi, vegetationstyp, lavförekomst och avstånd till eller täthet av olika typer av infrastruktur som vägar, järnvägar, hus, vindkraftsanläggningar, gruvor etc. Positionsdata på renarna är insamlat i både Norge och Sverige under flera års tid och från flera olika renbetesdistrikt och samebyar. Syftet med modellpaketet är att kunna åskådliggöra, kvantifiera och arbeta med renarnas föredragna landskap i relation till annan markanvändning. Genom att medverka och bevaka att samiska frågor beaktas, exempelvis rennäringens intressen vid utnyttjande av mark och vatten bidrar det indirekt till att traditionell kunskap lyfts in och

¹³ Sametingets livsmiljöprogram <https://sametinget.se/3153>

beaktas i bland annat samhällsplaneringprocesser och därmed också till genomförandet av artiklarna 8j och 10c i CBD. Sametinget har därmed också möjlighet att lyfta frågor som indirekt berör andra kunskapsbärare än de samiska.

Rapporten är knuten till ramverk för nationell planering och har tagits fram på uppdrag av Miljömålsrådet. Arbetsspaketet har haft fokus på statens förmåga att kunna förstå och hantera kumulativa effekter i allmänhet och kumulativa effekter på renskötsel och samisk kultur i synnerhet. Man har tagit avstamp i erfarenheter från Trafikverkets arbete med Norrbottenabans miljökonsekvenser och utbytt erfarenheter med andra statliga myndigheter kopplat till de utmaningar som finns att hantera komplexitet och landskapets funktionalitet snarare än varje sektorsintresse för sig. I arbetspaketet har en förstudie genomförts tillsammans med norska forskningsinstitutet NINA och Sveriges Lantbruksuniversitet SLU.

Syfte med arbetspaketet

Målsättning har varit att förbättra förmågan att hantera komplexa frågor genom att pröva olika arbetssätt kopplat till rumsliga kartunderlag i en landskapsskala och att stärka statens samlade förutsättningar att arbeta med renens föredragna landskap.

Sådana processer som arbetsgruppen fått vetskap om efter hand har vi lyft och använt som goda exempel för att inspirera andra. Vi har också uppmanat de som leder processerna att medvetet lyfta och koppla arbetet till 8j-frågorna för att på så sätt etablera begrepp och bidra till både lärande och Sveriges genomförande av artikel 8j och 10c.

Sametinget har också utvecklat en manual för hur lavkartor¹⁴ ska användas och vilken kunskap som behövs. Den hänvisar till traditionell kunskap och samebyarnas kunskap om markanvändning och visar att lavkartor inte kan användas utan att traditionell kunskap inkluderas i arbetet.

Exempel på strategidokument som nämner artiklarna 8j och 10c i CBD efter dialog och samverkan med Sametinget och CBM

- **Region Norrbottens besöksnäringstrategi** som lanserades i januari 2024 beskriver lokalbefolkningen som specialister och förvaltare av platsens biologiska mångfald tack vare traderad kunskap som förmedlas från generation till generation. Swedish Lapland är exempel på en regional aktör som har refererat till artiklarna genom att lyfta traditionell kunskap, hållbart sedvanebruk och urfolks delaktighet som grund för hållbar utveckling och platsbaserad näringsverksamhet. Därmed utgör Swedish Lapland en del av den praktiska implementeringen av CBD på regional nivå. Här anges som referens *”Utredning av status och trender rörande lokal och traditionell kunskap i Sverige. CBM:s skriftserie 39. Naptek, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. Tunón, H., Byström, M., Dahlström, A., Iwarsson, M. & C. Warmark. 2009”*.

¹⁴ Lavindikatorkartor <https://sametinget.se/lavkartor>

- **Jämtlands läns energi- och klimatstrategi (2025–2030)**¹⁵ är ett exempel på en regional strategi som relaterar till artiklarna 8j och 10c i FN:s konvention om biologisk mångfald. Strategin innehåller formuleringar som syftar till inkludering av urfolk och lokala samhällen och betonar vikten av att bevara den biologiska mångfalden.

Ett utdrag:

En rättvis klimatomställning för en hållbar framtid

En rättvis klimatomställning innebär att vi möter klimatutmaningarna på ett sätt som inte bara minskar våra utsläpp, utan också stärker den ekologiska, sociala och ekonomiska hållbarheten i Jämtlands län och bidrar till folkhälsa och livskvalitet. Det är en omställning som tar hänsyn till människors olika förutsättningar och behov, skapar nya möjligheter och säkerställer att ingen lämnas utanför i övergången till ett fossilfritt samhälle.

För att uppnå klimatmålen krävs kraftfulla och inkluderande åtgärder. Det innebär att:

- *Klimatomställningen ska främja jämställdhet, jämlikhet och rättvisa. De mest sårbara grupperna i samhället måste skyddas från negativa konsekvenser, som ökade energikostnader eller förlust av arbetstillfällen. Samtidigt ska nya gröna jobb skapas och lokalsamhällen stärkas.*
- *Investeringar i klimatsmarta lösningar ska bidra till regional tillväxt och skapa långsiktigt hållbara arbetsmarknader. Små och medelstora företag behöver stöd i omställningen och för att utveckla innovationer.*
- *Invånare, företag, organisationer och kommuner ska vara aktiva partners i klimatarbetet. Genom dialog och samverkan tas olika perspektiv tillvara, vilket stärker både relevansen och legitimiteten i klimatarbetet.*
- *Traditionell kunskap och sedvanligt nyttjande av naturresurser ska respekteras. Detta är särskilt viktigt för rennäring, jordbruk, fiske, skogsbruk och besöksnäring – näringar som är beroende av naturen. Mark- och vattenområden ska skyddas, och brukarnas röster ska inkluderas i beslut enligt konventionen om biologisk mångfald (CBD, artikel 8j och 10c). Det samiska folkets rätt att behålla och utveckla sin kultur ska främjas enligt regeringsformen 1:2. Det innebär att renskötseln i länet måste ges förutsättningar att fortgå. Den gröna omställningen får inte ske på bekostnad av renskötselns överlevnad.*
- *Vi måste ta ansvar både lokalt och globalt. Länets resurser ska förvaltas ansvarsfullt och klimatomställningen ska bidra till att minska globala orättvisor kopplade till klimatförändringar.*

Strategin lyfter skog och mark som resurs och kolsänka och betonar långsiktigt hållbart nyttjande av biologiska resurser samt regionalt och lokalt anpassade lösningar. Därigenom skapas möjlighet att strategin bidrar till ett regionalt genomförande av CBD:s intentioner.

Ett exempel:

Värna den biologiska mångfalden

Biologisk mångfald är variationen i naturen – inom arter, mellan arter och mellan olika livsmiljöer. Den bidrar till fungerande ekosystem, vilket är en förutsättning för vårt välbefinnande och samhällets motståndskraft mot klimatförändringar och andra risker. I Jämtlands län är utvecklingen negativ för flera miljökvalitetsmål kopplade till skog och mark. Det är därför avgörande att hitta en balans och skapa synergier mellan åtgärder för att värna den biologiska mångfalden och insatser för klimatomställningen. Den negativa trenden beror bland annat på att biologiskt värdefull skog avverkas för snabbt, och att livsmiljöer för arter minskar och fragmenteras.

¹⁵ FOSSILBRÄNSLEFRITT 2030 JÄMTLANDS LÄN Energi- och klimatstrategi 2025–2030 <https://diariet.regionjh.se/diariet/files/69bf0e9d-75f3-4099-915c-46b1bd654f0a.pdf>

Målgruppernas perspektiv på fokalpunktsuppdraget

Målgruppens delaktighet i genomförandet är en förutsättning för ett gott resultat och vi efterfrågade därför deras inspel och synpunkter på genomförandet genom tre olika enkätutskick som gick ut till årsskiftet 2025/2026. Enkäterna var anpassade till den specifika målgruppen och de insatser vi gjort tillsammans. Det är Programrådet, länsstyrelser i samband med uppdateringen av energi- och klimatstrategierna och Tillväxtverket som ansvarig samordnare för de regionala livsmedelsstrategierna som har svarat på enkäterna.

Målgruppernas inspel i form av sammanställda enkätsvar

ENKÄT PROGRAMRÅDET

6.1 Programrådet – enkätundersökning

Programrådets enkät innehöll utöver frågeställningar kring Programrådets arbete även möjlighet att uttrycka egna tankar kring genomförandet. Sammanfattningen bygger på sammanlagt 16 svar.

Effekter av deltagandet i Programrådet

1. Vad har er organisations/myndighets medverkan i Programrådet inneburit för dig och för din organisation?

Organisationerna beskriver att deltagandet i Programrådet har lett till ett tydligt kunskapslyft kring traditionell kunskap (TK). Flera myndigheter och organisationer anger att begreppet har fått en mer etablerad plats i deras verksamheter, vilket i sin tur har ökat både förståelse och användning av TK. Deltagandet har även lett till en markant ökning av intern och extern samverkan, där nya kontaktytor skapats mellan Programrådets aktörer. Denna samverkan har bidragit till ett förbättrat kunskapsutbyte och att TK i högre grad synliggjorts och integrerats i ordinarie verksamhet, bland annat genom arbetsgrupper, nya rutiner och uppföljning. En respondent gör tolkningen att strukturen kring uppdraget i praktiken främst gynnar och framstår som en samisk angelägenhet. En orsak till denna upplevda obalans anses vara resursbristen inom det egentliga uppdraget, vilket särskilt sägs påverka brukarkulturer utanför rennäringen. Obalansen anses också påverkas av vissa myndigheters låga engagemang. Särskilt lyfts Jordbruksverket, som trots en nyckelroll inom jordbruks- och landsbygdspolitiken, fortfarande efter nästan sex år avböjer att delta i programrådsarbetet.

Bedömning av vad organisationerna bidragit med i Programrådet

2. Vad tror du att er organisations/myndighets medverkan i Programrådet har inneburit för övriga organisationer i Programrådet?

Organisationerna bedömer att deras egen medverkan i Programrådet har tillfört viktiga perspektiv till Programrådets arbete. Deltagandet har bidragit till att bredda synsätten kring traditionell kunskap, biologisk mångfald, beredskap och hållbarhet. Många upplever att Programrådet har fungerat som en arena där ökad transparens mellan myndigheter har skapats, vilket förbättrat förståelsen för olika aktörers roller och arbetssätt. Genom att bidra med kunskap från bland annat utbildning, kulturarv, forskning, yrkesfiske och livsmedelssektorn har varje organisation stärkt helhetsbilden. Flera lyfter även att Programrådet fungerar som en unik mötesplats som främjar förtroende, samarbete och ökad legitimitet mellan deltagarna.

Intern implementering av artiklarna 8j och 10c

3. Hur har ni inom organisationen/myndigheten jobbat internt med artikel 8j och 10c? Hur går den interna kommunikationen till, rapporterar ni detta exempelvis i er årsredovisning eller följer ni upp arbetet i syfte att utveckla det?

Implementeringen av artiklarna 8j och 10c varierar avsevärt mellan organisationerna. Vissa myndigheter har integrerat artiklarna i årsredovisningar, styrdokument och dagliga arbetsprocesser, samt etablerat tvärsektoriella arbetsgrupper för att säkerställa intern förankring. Andra organisationer beskriver dock att implementeringen är mindre formaliserad eller att arbetet sker indirekt genom relaterade uppdrag. Ett återkommande hinder som lyfts är bristande respons från andra myndigheter, otillräcklig prioritering eller resursbrist. Flera pekar dessutom på att artiklarna ännu inte är tillräckligt kända inom myndigheterna och ser att avsaknaden av formuleringar i regleringsbrev riskerar att påverka genomförandet negativt.

Konkreta aktiviteter och samarbeten

4. Har ert deltagande i Programrådet resulterat i aktiviteter/samarbeten inom den egna organisationen eller samverkan med andra organisationer?

Deltagandet i Programrådet har resulterat i flera konkreta samarbeten och initiativ. Organisationerna beskriver bland annat gemensamma projektansökningar och utveckling av verksamhetsövergripande arbetssätt. Den tvärsektoriella samverkan har stärkts inom områden som livsmedel, kulturmiljö, naturvård och utbildning. Dessutom har aktörerna medverkat vid seminarier, konferenser och webinarium, vilket ytterligare bidragit till spridning och kunskapsdelning. Internationellt arbete har också utvecklats genom Interreg Aurora-projekt där traditionell kunskap tillsammans med naturvetenskapliga studier utgör en aktivitet. En respondent beskriver att vid myndighetskontakter och vissa stödansökningar bemöts frågan i regel som att den inte betraktas som ett aktivt intresseområde inom gruppen bönder och småbrukare. I stället möts man ofta av uppfattningen att området främst är en samisk angelägenhet. Här uttrycks avsaknad av ett tydligt och inkluderande stöd från Sametingets offentliga presentationer som idag bedöms göra det svårt att kommunicera att traditionell kunskap lika mycket berör andra brukarkulturer i landet. Det väcks även en reflektion kring om denna snäva framtoning möjligen var avsedd från början.

Spridning av kunskap om artiklarna 8j och 10c

5. Tror du att kunskapen om artiklarna 8j och 10c och Sveriges ansvar för genomförande av dessa fått större spridning i målgrupperna genom Programrådets arbete?

Majoriteten av organisationerna anser att Programrådet har spelat en viktig roll för att öka kännedomen om artiklarna 8j och 10c. Den breda representationen av myndigheter, organisationer och kunskapsbärare har gjort det möjligt att nå fler målgrupper och öka förståelsen för artiklarnas betydelse. Samtidigt uppger flera att kunskapsspridningen inom de egna organisationerna sker i olika takt och att förankringen praktiskt ibland är begränsad. Vissa uttrycker osäkerhet kring hur långt kunskapen faktiskt når ut i organisationens olika delar, att mer resurser behövs och uttrycker behov av ett mer aktivt deltagande från berörda myndigheter.

Inspel till internationell nivå

6. Hur ser du på initiativet att involvera Programrådet för inspel till internationell nivå?

Flera organisationer är positiva och ser att det är bra och principiellt viktigt att Programrådet ges möjlighet att påverka även internationellt. Uppfattningen är att inspelen tas på allvar och sker i god demokratisk anda även om synpunkterna i slutändan kanske inte får något genomslag. Arbetet beskrivs som ett värdefullt sätt att samla expertis, stärka Sveriges ställning internationellt och bidra med välgrundade perspektiv i globala sammanhang. Samtidigt framhålls att vissa organisationer saknar tillräckliga resurser för att lämna mer omfattande eller kvalificerade inspel, vilket kan begränsa deras deltagande.

Användning av kunskaps- och presentationsmaterial

Användningen av Programrådets kunskaps- och presentationsmaterial varierar. Nästan hälften av organisationerna har länkat till materialet via sina hemsidor, och majoriteten ser ett tydligt värde i det digitala presentationsmaterialet. Hälften uppger att de aktivt använt materialet i sin verksamhet. Det finns önskemål om uppdaterat eller mer fördjupat exempelmaterial för att ytterligare stärka användningen. Trots att Programrådet själva deltagit i processen med att ta fram presentationsmaterialet framkommer synpunkter om att det är alltför omfattande, akademiskt och tämligen avancerat och att det i sig anses utgöra en tröskel för bredare spridning.

Övergripande slutsatser

Sammanfattningsvis visar enkätsvaren att Programrådet för traditionell kunskap är en central och uppskattad samverkansplattform. Arbetet har bidragit till ökad kunskap, stärkt samverkan och en större förståelse för traditionell kunskap. Programrådet spelar en viktig roll i att främja verksamhetsutveckling och perspektivförändringar inom flera sektorer och har potential att ytterligare stärka Sveriges genomförande av artiklarna 8j och 10c. Flera aktörer betonar behovet av fortsatt styrning, uppföljning och resursförstärkning för att utvecklingen ska kunna fortgå.

Programrådet anses vara bra lett och utgöra en unik och kreativ arena för att både tänka utanför boxen och knyta nya kontakter utifrån den stora variationen av deltagande organisationer. Det anses vara givande att få inblick i de andra organisationernas arbete, vilket annars sällan sker och det skapar en förståelse och ett förtroende för varandra. Som även framförts vid Programrådets möten lyfts önskemål och behov av att fler myndigheter som bjudits in att delta skulle tacka ja till ett engagemang.

6.2 Länsstyrelserna – enkätundersökning

Enkäten till länsstyrelserna rörande samverkan vid uppdatering av de regionala energi- och klimatstrategierna innehöll utöver frågeställningar kring vår arbetsmetod även möjlighet att uttrycka egna tankar kring genomförandet. 8 länsstyrelser tillfrågades, 7 svar inkom.

Kännedom om artiklarna 8j och 10c innan kontakt med Sametinget och CBM

1. Hade du som tjänsteperson någon kännedom om Sveriges åtagande kring artiklarna 8j och 10c i FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD) innan ni blev kontaktade av Sametinget/CBM?

Endast 42,9 % hade någon tidigare kännedom. En majoritet, 57,1 %, kände inte till Sveriges åtaganden kopplade till artiklarna 8j och 10c innan dialogen med Sametinget och CBM. Det bekräftar vår bedömning om att CBD och artikel 8j och 10c är relativt okända. Det visar även på behovet av ökad information och kunskapsspridning inom myndigheterna.

Har dialogen bidragit till skrivningar i strategin?

2. Har dialogen eller konsultationen med Sametinget och/eller CBM bidragit till skrivningar i ert läns energi- och klimatstrategi som lyfter vikten av att ta hänsyn till traditionell kunskap och hållbart sedvanebbruk?

Flera länsstyrelser uppger att dialogen bidrog till att relevanta skrivningar om traditionell kunskap, sedvanebbruk och kopplingen till biologisk mångfald kunde införas i energi- och klimatstrategierna. Några nämner att de konkreta textförslag som Sametinget och CBM föreslagit var värdefulla och kunde anpassas till just deras strategi. Andra menar att frågan inte anses höra hemma i strategin eller att ledningen innan beslut fattats, skalat bort delar om traditionell kunskap. Sammanfattningsvis ökade förståelsen och flera strategier förstärktes med skrivningar kopplade till artiklarna 8j och 10c. Även enkäten som dessa svar grundar sig i ansågs vara en del i lärandet och synliggörandet av frågorna.

Har dialogen ökat förståelsen för kopplingen klimat–biologisk mångfald?

3. Har vår dialog bidragit till en ökad förståelse för hur klimatarbetet och arbetet för bevarandet av den biologiska mångfalden påverkar varandra och hänger samman?

Man uppger att dialogen bidragit till en ökad förståelse för hur klimatfrågor, biologisk mångfald och traditionell kunskap hänger samman och att den bidragit till ytterligare perspektiv som att en ökad markanvändning kan bli en konsekvens. Några menar att förståelsen redan fanns, men att dialogen stärkt perspektivet och synliggjort kopplingar som annars riskerar att glömmas bort i ett komplext arbetsområde. Någon lyfter behovet av att vi behöver bli bättre på effektiva samarbeten.

Möjligheter att bidra till genomförandet av artiklarna 8j och 10c

4. Ser ni möjligheter att inom er myndighet bidra till och utveckla arbetet med Sveriges genomförandet av artiklarna 8j och 10c?

Respondenterna ser flera möjligheter att bidra, särskilt genom kunskapsspridning, integrering i styrdokument och utveckling av metoder för att följa upp arbetet i praktiken. Samtidigt nämns organisatoriska hinder, såsom stuprörstänkande och ledningsnivåns begränsningar. Någon anser att andra funktioner än de som jobbar med energi- och klimatfrågor är de som kan bidra och utveckla arbetet med genomförandet och någon menar att genomslaget kräver nationell samordning. Prövningsprocesser och samhällsbyggnadsprocesser lyfts som relevanta områden där 8j-frågorna är viktiga att inkludera.

ENKÄT LÄNSSTYRELSENA FORST

”Att vi har skrivit in olika perspektiv som rättviseperspektiv och bevarande av biologisk mångfald i vår strategi ger det möjlighet att utveckla metoder och arbetssätt för att få in det systematiskt i genomförandet av strategin. Hur vi ska göra återstår att se, men att perspektiven finns i en beslutad strategi ger en grund till fortsatt arbete och möjlighet att prioritera”.

Alternativa sätt att arbeta tillsammans framåt

5. Ser du alternativa eller kompletterande sätt att arbeta tillsammans för att informera och engagera er egen och andra länsstyrelser i arbetet med genomförandet av artiklarna 8j och 10c i Sverige?

Respondenterna föreslår att lyfta konkreta exempel och fallstudier för att öka förståelsen och man kommer även med konkret förslag och önskar delta i en sådan. Utbildning av chefer och ledning, ökat samarbete mellan länsstyrelser samt kunskapshöjande aktiviteter föreslås. Sametinget och CBM:s föreslås delta på interna webinarium hos länsstyrelsen.

Hur länsstyrelser kan synliggöra sitt bidrag till måluppfyllnad

6. Hur ser du att er länsstyrelse kan visa och synliggöra att ni bidrar till Sveriges måluppfyllnad för genomförandet av artikel 8j och 10c i FN:s konvention för biologisk mångfald (CBD)?

Det finns behov av fortsatt samarbete för att hålla frågan levande då de skrivningar som nu finns med synliggörs enbart för de ”som lusläser strategin”. Förslag inkluderar att integrera artiklarna i styrdokument, lyfta frågorna i möten och konferenser samt tillämpa konsultationslagen konsekvent. Några pekar på behovet av indikatorer och tydligare uppföljningsmetoder.

Övriga synpunkter

Svaren uttrycker uppskattning av att frågorna lyfts och tackar för gott samarbete. Dialogen har för någon länsstyrelse varit avgörande för att få in skrivningar i strategierna och att de nu har en grund att arbeta vidare från, även om resurserna är begränsade.

6.3 Tillväxtverket – enkätundersökning

Som ansvarig samordnande myndighet för de regionala livsmedelsstrategierna har berörda tjänstepersoner på Tillväxtverket ombetts svara på en enkät i samband med uppdateringen av de regionala livsmedelsstrategierna. Enkäten innehöll utöver frågeställningar kring vår arbetsmetod även möjlighet att uttrycka egna tankar kring genomförandet. Redogörelsen baseras på ett svar.

Respondenten hade ingen kännedom om Sveriges åtagande kring artiklarna 8j och 10c i CBD innan de blev kontaktade av Sametinget/CBM vilket åter igen visar på den utmaning vi genomgående lyfter. I efterhand känner man både till fokalpunktsuppdraget, CBD, traditionell kunskap och kunskapsmaterialet.

1. Har Sametingets initiativ bidragit till en ökad förståelse för hur livsmedelsstrategierna, lokal och traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk hänger samman och kan påverka bevarandet av den biologiska mångfalden?

Ja till viss del har den bidragit till ökad förståelse för hur livsmedelsstrategierna, lokal och traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk hänger samman och kan påverka bevarandet av den biologiska mångfalden genom att strategiernas olika fokusområden kan kopplas till traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk och till bevarandet av biologisk mångfald. Det gäller exempelvis robusthet, offentlig upphandling och svensk kvalitet och gastronomi.

2. Har Sametingets kontakt med Tillväxtverket i dessa frågor bidragit till aktiviteter och/eller åtgärder som annars inte skulle ha skett?

Ja, Sametingets kontakt har bidragit till flera genomförda aktiviteter. Sametinget har informerat om uppdraget vid en digital nätverksträff för det regionala nätverket för livsmedelsstrategier. Uppdraget, tillsammans med kontaktuppgifter till berörda medarbetare hos Sametinget och CBM, har även presenterats i ett nyhetsbrev och vid ytterligare en nätverksträff. Denna information och ert arbete kan ha inspirerat till aktiviteter kopplade till lokal och traditionell kunskap inom de regionala livsmedelsstrategierna.

3. Ser ni fler möjligheter att internt inom er myndighet bidra till och utveckla arbetet med Sveriges genomförandet av artiklarna 8j och 10c?

Kunskap om de här artiklarna är nog inte så spritt på vår myndighet så ett sätt kan vara någon slags kunskapsspridningsaktivitet.

4. Ser ni alternativa eller kompletterande sätt att tillsammans med Sametinget eller andra, verka för ett genomförande av artiklarna 8j och 10c i Sverige?

Om vi har ett tema kopplat till samordningsuppdraget om tex hållbarhet och biologisk mångfald så skulle vi kunna ha ett samarbete där på något sätt.

5. Hur kan er myndighet visa och beskriva att ni bidrar till Sveriges måluppfyllnad för genomförandet av artikel 8j och 10c i FN:s konvention för biologisk mångfald (CBD)?

Tillväxtverket har tillsammans med andra aktörer tittat på finansieringslösningar för grön omställning i livsmedelskedjan. Förslag på finansieringslösningar, resultatet av ett brett samverkansarbete, presenterades för Regeringskansliet av Tillväxtverket och Jordbruksverket som ett exempel.

Slutsatser och förslag

Vi bedömer att det är viktigt att uppdraget fortsätter

Sveriges genomförandearbete kräver en långsiktig och kontinuerlig ambition för att koppla samman nationellt genomförande med målsättningar och återrapporteringskrav på internationell nivå. Därför behöver fokalpunktsuppdraget permanentas för att säkerställa en långsiktighet och kunna få till stånd den förändring som behövs för att nationellt leva upp till de intentioner som formuleras i artiklarna 8j och 10c.

Förslag: Arbetet sker fortsättningsvis i samverkan med CBM som idag har ansvaret för annan kunskapstradition än den samiska.

Med nuvarande upplägg där nationellt arbete varvas med delaktighet i de internationella förhandlingarna säkerställs att de internationella besluten genomsyrar det nationella genomförandearbetet. Det skapas samtidigt goda förutsättningar att införliva Sveriges NBSAP i arbetet och i återkopplingen till CBD internationellt.

Förslag: De ekonomiska resurser som följer med uppdraget bör stå i paritet med de insatser som krävs för det nationella arbetet och de internationella åtagandena, så är inte fallet idag.

För att säkerställa långsiktighet i myndigheternas arbete med att genomföra artiklarna 8j och 10c behöver det finnas ett uttalat ansvar för frågorna.

Förslag: Införliva skrivningar i relevanta regleringsbrev och strategidokument för att skapa förutsättningar för ett genomförande.

7.1 Generellt sett är det få som känner till CBD och artiklarna 8j och 10c

Den tidigare bedömningen att det hos målgrupperna generellt sett är relativt låg kännedom om CBD och artiklarna 8j och 10c kvarstår. Fokalpunktsuppdraget har en viktig roll att fylla genom de kunskaps-höjande insatser som sker genom bland annat samverkan inom information och kommunikation.

Uppdraget bidrar även till att centrala myndigheter som på olika sätt borde vara delaktiga blir varse om detta. De som redan är med och vill utveckla sina insatser för att bidra till ett genomförande har möjlighet att få visst stöd för det. Nästa steg är att de målgrupper som redan idag arbetar med ett genomförande får stöd i att på ett mer medvetet sätt arbeta med konkreta insatser. Därmed kan kvalitén på insatserna och kunskapen som sprids höjas.

Fokalpunktsuppdraget och det inkluderande arbetssättet som har utvecklats inom ramen för Programrådet ger grupper av kunskapsbärare och myndigheter, som annars sällan eller aldrig möts, möjlighet att utbyta erfarenheter och finna gemensamma nämnare som bidrar till ökad samverkan. Uppdraget bidrar därmed till att skapa arenor där myndigheterna kan inspireras till nya arbetssätt. Denna breda ansats i uppdraget motsvarar CBD:s intentioner och har uppskattats av Programrådet och skulle kunna utgöra ett gott exempel på delaktighet även för andra processer och inte bara inom det nationella genomförandet av CBD.

Samverkansmodellen som inkluderar all traditionell kunskap i Sverige ger bredare perspektiv på en stor mängd frågor som troligen är värdefullt även inom andra områden som kopplar till traditionell kunskap, såsom klimat, kulturarv (materiellt, immateriellt och biologiskt) och landsbygdsutveckling. Arbetet att identifiera och lyfta olika grupper av kunskapsbärare och vad deras kunskap kan bidra med i myndighets-utövning och samhällsutveckling bör därför fortsätta.

Arena där konflikter kan lyftas

Det går att skönja en frustration hos vissa inom målgruppen över de många målkonflikter som berör uppdraget där exempelvis markexploateringar eller lagstiftning för fiske kan nämnas. Lagstiftning, pågående samhällsprocesser och politiska beslut kan i många fall bidra till att motverka ett nationellt genomförande av intentionerna i artiklarna. Fokalpunktsuppdraget kan framgent utgöra en naturlig arena där dessa frågor synliggörs och problematiseras.

I enstaka fall har felaktiga påståenden om Sametinget som myndighet framförts och har på helt felaktiga grunder menat att Sametinget endast arbetar för det samiska perspektivet. Placeringen av fokalpunkts-funktionen har också ifrågasatts. Vi bedömer att detta delvis bottnar i okunskap, frustration och till viss del rasistiska föreställningar.

Ett konkret exempel inträffade under ett digitalt webinarium anordnat av Regeringskansliet och Naturvårdsverket inför COP16. Under sändning tog en deltagare ordet, utan att visa sig i bild, och gjorde en felaktig beskrivning av Sametingets roll och representation i den svenska delegationen. Sametingets representant upplevde att arrangörerna var helt oförberedda på utspelet och därför inte bemötte uppgifterna korrekt under pågående möte. Efter händelsen begärde Sametinget att arrangörerna – Regeringskansliet och Naturvårdsverket – skulle göra en dementi och tydligt ta avstånd från de felaktiga uttalandena. Regeringskansliet återkom relativt snart med ett klagande, medan Naturvårdsverket valde att inte återkoppla alls.

Under ett fysiskt möte där CBM representerade fokalpunktsuppdraget på plats behövde man bemöta felaktiga påståenden rörande Sametingets myndighetsroll och försvara Sametingets sätt att leda uppdraget som tematisk fokalpunkt.

Med anledning av sådana händelser ser vi också att fokalpunktsuppdraget med programrådet kan fungera som arena där olika intressen möts och delar kunskap och erfarenheter för att motverka ett sådant diskussionsklimat.

7.2 Behov

7.2.1 Regeringskansliet och myndigheterna

Eftersom det är många myndigheter som berörs av arbetet med att genomföra artiklarna 8j och 10c behövs en dialog inom Regeringskansliet om hur arbetet bäst bör genomföras och hur man kan optimera att arbetet leder till samordningsvinster även inom olika politikområden. Vi ser fortsättningsvis ett behov av en interdepartemental arbetsgrupp eller liknande där fokalpunktsuppdraget har en naturlig plats att lyfta frågor kring traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk kopplat till biologisk mångfald generellt och föreslår därför inrättandet av en sådan interdepartemental arbetsgrupp.

Berörda myndigheter behöver också på ett tydligare sätt involveras i arbetet och förstå sin roll i genomförandet. Vi föreslår därför att regeringen tar ställning till vilka myndigheter som bör ges särskilda uppdrag att bidra till genomförandet av artiklarna. Detta kan initialt utgå från befintliga utredningar av myndigheters roll i genomförandet av artiklarna (Tunón m.fl. 2014 & 2015). Den tidigare slutrapporten lyfte behovet av en förnyad översyn och kartläggning över vilka områden som berörs och hur olika myndigheter kan bidra till att stärka varandras genomförandearbete för att få en bättre måluppfyllnad. Avsaknad av vissa centrala myndigheters medverkan gör att genomförandet idag mister i trovärdighet hos många relevanta aktörer. Det finns således behov av att fler departement engageras i dialogerna då råddigheten för många av frågorna inte ligger på Klimat- och näringslivsdepartementet. För att säkerställa dessa myndigheters delaktighet behöver troligen styrning ske, åtminstone initialt. Detta kan ske genom att föra in skrivningar och återrapporteringskrav i regleringsbrev eller andra styrdokument. Det finns dock myndigheter som ser sin roll och visar intresse för dessa frågor även om den inte uttalas explicit i deras regleringsbrev.

Erfarenheterna från detta regeringsuppdrag gör att vi rekommenderar att Regeringskansliet i ett tidigt skede har en intern dialog och kontakt med relevanta externa aktörer inför formulering av regeringsuppdrag som är centrala för genomförandet av artiklarna 8j och 10c. Därmed kan man möjliggöra att kommande uppdrag blir rätt formulerade, riktas till rätt aktörer och skapar förutsättningar för samverkan. Detta förefaller vara en nödvändighet för att myndigheterna ska anse sig kunna prioritera arbete med artiklarna 8j och 10c. En sådan process skulle exempelvis kunna initieras inom ramen för en särskild samverkans- eller arbetsgrupp inom Regeringskansliet, en interdepartemental arbetsgrupp (så kallad IDA-grupp).

Det är avgörande för fokalpunktsuppdraget att ha förutsättning att arbeta proaktivt. Det krävs förmåga och utrymme att tidigt identifiera processer av relevans för 8j-frågorna, delta i relevanta nätverk och ta plats på strategiska arenor för att informera om uppdraget. Ett sådant arbetssätt kräver långsiktighet och att departement, länsstyrelser och andra berörda myndigheter förstår betydelsen av att Sametinget, CBM och andra relevanta aktörer ges utrymme att delta i dialoger och genomförande.

I Sametingets och Naturvårdsverkets regleringsbrev finns redan idag skrivningar rörande traditionell kunskap och artiklarna 8j och 10c, men avgörande styrmedel för genomförandet administreras som nämnts tidigare också av andra myndigheter. Dessa behöver därför på ett tydligare sätt få vetskap och styrning för att säkerställa deras delaktighet i genomförandet. Ett förslag är att initialt inrätta ett pilotprojekt där en grupp myndigheter får i uppdrag att tillsammans se över hur man på bästa sätt samarbetar för ett nationellt genomförande och själva reflekterar över vilka processer som är centrala. Utöver de åtta statliga myndigheter som har samordningsansvar för enskilda miljö kvalitetsmål så har ytterligare elva myndigheter uppdrag att samverka inom miljömålssystemet. Vid sidan om dessa har ytterligare

myndigheter mandat inom politikområden som berör möjligheterna att uppnå intentionerna i CBD och artiklarna 8j och 10c. Fokalpunktsuppdraget deltar gärna med presentationer och i diskussioner i en sådan tvärssektoriell arbetsgrupp så att de nationella insatserna och resurserna nyttjas på bästa sätt. Det är viktigt att arbetet bidrar till att uppfylla olika internationella och nationella åtaganden.

7.2.2 Informationsspridning

Det är en utmaning att arbeta med en fråga som fortfarande är okänd för de flesta eftersom de har svårt att förstå vad de saknar kunskap om. Om en myndighet inte förstår hur frågan berör den egna verksamheten blir det följaktligen svårt att motivera ett aktivt deltagande i genomförandet. Därför finns, utöver uttalade uppdrag i regleringsbrevet, ett tydligt behov av målgruppsanpassade utbildningsinsatser som kompletterar det material som redan tagits fram.

Efter en grundläggande introduktion kan myndighetsspecifika checklistor utvecklas för att tydliggöra vad som är relevant för respektive aktör. Flera tjänstepersoner har också efterfrågat inspiration i form av goda exempel, arbetssätt och praktiska verktyg för hur man i det dagliga arbetet kan bidra till ett genomförande av artikel 8j och 10c och hur kunskapsbärares deltagande i processer kan säkerställas.

För att stärka den här delen av genomförandet behöver en sammanhållen utbildnings- och kommunikationsplan tas fram, och tillräckliga resurser avsättas för att genomföra den. En sådan insats ser vi som en förutsättning för att komma vidare till nästa steg.

Arbetsgruppen har på olika sätt arbetat med informationsspridning, dialog och att utveckla nya metoder för att få myndigheter att förstå sin roll och delta i arbetet — med varierande resultat. När en myndighet väljer att inte medverka kan vi utgå från att man inte ser sin relevans i sammanhanget, och att resursbrist då ofta anges som skäl för att avstå.

7.2.3 Deltagande på lika villkor

För att ge alla aktörer mer likvärdiga förutsättningar att delta i fokalpunktsuppdragets verksamhet, särskilt fysiska möten, har mindre intresseorganisationer och andra aktörer som själva identifierat behov fått ersättning för resa, boende och deltagande. Detta innebär att uppdraget behöver rymma medel för sådana kostnader.

Det finns också ett bredare behov av att stärka kunskapsbärares möjligheter att delta på lika villkor i beslutsprocesser. Detta lyfts tydligt i både det globala ramverket K MGBF och i arbetsprogrammet för 8j-frågor som beslutades vid COP16 i oktober 2024. Myndigheter arbetar i dag på olika sätt med samverkan, samråd och dialog med kunskapsbärare, men resurserna räcker ofta inte till för det effektiva och rättvisa deltagande som efterfrågas inom CBD.

För många kunskapsbärare – exempelvis småskaliga djurhållare – innebär deltagande inte bara direkta kostnader utan också uteblivna inkomster och ibland behov av att anlita ersättare under frånvaron. Detta står i kontrast till tjänstepersoner vid myndigheter och akademiker, som i regel har sina kostnader täckta eftersom deltagandet är en del av deras ordinarie verksamhet. För att skapa mer jämlika förutsättningar behövs därför anpassade stöd och resurser som gör det möjligt för kunskapsbärare att delta fullt ut.

Sametingets tilldelade ekonomiska resurser är desamma som för sex år sedan och för CBM:s räkning till och med minskade så därför finns små möjligheter att träffas fysiskt, eller att delta på internationella förhandlingar eftersom budgetramarna inte tillåter det. Det finns inte heller utrymme att delta på plats i sammanhang där relevanta målgrupper samlas, vilket vi ser som en förutsättning för att nå ut med budskapet.

7.2.4 Utvärdering

Utvärderingen av Sveriges genomförandearbete gällande artiklarna 8j och 10c bör gå i linje med den uppföljningsmekanism som antogs på COP15. Den beskriver hur länderna ska mäta, följa upp och rapportera hur de genomför ramverket nationellt. Till grund för uppföljningen finns obligatoriska och frivilliga indikatorer för att mäta genomförande av det nya ramverket (K-MGBF). På så sätt bidrar det även till den nationella genomförandestrategin (National Biodiversity Strategy and Action Plan, NBSAP). Nationellt föreslås svenska myndigheter behöva återrapportera på vilket sätt de bidrar till ett genomförande av artiklarna 8j och 10c i CBD via sina årsredovisningar och inom ramen för miljömålen och Agenda 2030. Detta kräver att Regeringen klargör vilka myndigheter som har en uttalad skyldighet att bidra till Sveriges genomförandearbete.

Vi bedömer att det finns ett värde i att kunna utvärdera, mäta och följa upp det arbete som gjorts och görs för att visa på resultat, men detta förutsätter att resurser avsätts för att ha möjlighet att mäta resultat och effekter på lång sikt.

Bilagor

Bilaga 1 Inspel till naturrestaureringsförordningen

Övergripande inspel inom ramen för den nationella naturrestaureringsplanen - – tillämpning av artikel 8j och 10c ur FN:s Konvention om biologisk mångfald (CBD)

Inledning

Genom att sätta upp bindande och tidsatta mål för alla medlemsländer bidrar Naturrestaureringsförordningen till att återställa ekosystem och livsmiljöer för arter som annars riskerar att utplånas. Det utgör även ett centralt verktyg för att uppnå de mål som fastställts i EU:s strategi för biologisk mångfald och bidrar till det nationella genomförandet av Konventionen om biologisk mångfald. I detta sammanhang är det viktigt att den nationella naturrestaureringsplanen utformas i överensstämmelse med artikel 8j och artikel 10c i konventionen om biologisk mångfald (CBD). Dessa artiklar belyser betydelsen av urfolks och lokala samhällens traditionella kunskaper, bruksmetoder och sedvanor, vilka integrerar bevarande av biologisk mångfald inom lokala och traditionella förvaltningssystem.

Artikel 8j och 10c – Traditionella kunskaper, sedvanor och bruksmetoder hos urfolk och lokala samhällen samt hållbart nyttjande av biologiska resurser

Artikel 8j och 10c i CBD ålägger parterna att respektera, bevara och uppmuntra traditionella kunskaper, sedvanor och bruksmetoder hos urfolk och lokala samhällen som lever enligt traditionella livsformer – vilka skapar förutsättning för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Parterna ska dessutom uppmuntra en rättvis fördelning av de fördelar som uppstår genom användningen av sådan kunskap. Inom CBD räknas artiklarna 8j och 10c som en tvärgående frågeställning och inkluderas i de flesta arbetsprogram inom konventionen. För Sverige innebär detta att naturrestaureringsplanen bör erkänna och integrera såväl samisk traditionell kunskap (árbediehtu) som annan lokal, platsbunden kunskap som finns i traditionella samhällen, exempelvis kust- och insjöfiske, fäbodbruk och annat småskaligt jordbruk. Planen bör även uppmuntra att traditionell kunskap används och samspelar med vetenskaplig kunskap i planering, prioritering och uppföljning. Vidare bör detta omsättas genom att stärka lokalt och småskaligt mark- och resursbrukande, samt erkänna och stödja lokala samverkansformer där det sker gemensam förvaltning av naturresurser på ett sätt som bibehåller eller ökar den biologiska mångfalden.

För att uppmuntra hållbara bruksmetoder bör även incitament och finansieringsformer utvecklas som premierar traditionella metoder vid sidan om tekniska restaureringsinsatser. Kultur- och landskapsperspektivet bör vidare inkluderas som en del av restaureringsmålen, där biologisk mångfald och levande kulturmiljöer betraktas som ömsesidigt beroende. För att garantera detta bör planen därför säkerställa meningsfullt deltagande av representanter för både urfolk och lokala samhällen i de områden där restaureringsinsatser planeras samt utveckla indikatorer som följer upp effekterna av restaureringsåtgärder på urfolks och lokala samhällens markanvändning, rättigheter och kulturmiljöer.

Förslag och rekommendation till tillämpning i naturrestaureringsplanen

För att naturrestaureringsförordningen ska bidra till ett rättvist och effektivt genomförande av Konventionen för biologisk mångfald (CBD) artikel 8j och 10c bör den nationella restaureringsplanen:

- Säkerställa att restaureringsåtgärder stärker urfolks och lokala samhällens roll som förvaltare av biologisk mångfald.

Bilaga 1 forts Inspel till naturrestaureringsförordningen

- Uttryckligen referera till artiklarna 8j och 10c både i inledning och de delar som rör t.ex delaktighet och styrmedel.
- Utveckla en "biokulturell ansats" där naturens och kulturens värden ses som sammanlänkade i restaureringsarbetet (jämför Sametingets livsmiljöprogram Eallinbiras).

För att omsätta artiklarna 8j och 10c i praktiken i naturrestaureringsplanen föreslås vi därför:

- Inrättande av en särskild del om kunskapssystem och delaktighet, med mål och indikatorer för urfolks och lokala samhällens medverkan.
- Införande av krav på bedömning av hänsynstagandet till traditionell kunskap vid planering av restaureringsåtgärder i områden med urfolks eller traditionell markanvändning.
- Etablera en nationell referensgrupp knuten till planen för att inkludera perspektiv rörande traditionell och lokal kunskap med Sametinget, berörda myndigheter och forskningsinstitutioner samt kunskapsbärarrepresentanter. Redan idag finns en motsvarande inom ramen för Sametingets regeringsuppdrag att vara fokalpunkt för artiklarna 8j och 10c, vilken skulle kunna användas som referensgrupp.
- Uppmuntra till pilotprojekt där naturrestaurering sker i samförvaltning med lokala aktörer som utgår från traditionell- och hållbar naturresursförvaltning.
- Integrera artikel 8j/10c-perspektivet i uppföljningssystemet, med indikatorer för både ekologiska och sociala resultat.

För Sametingets fokalpunktsuppdrag

Åsa Labba, Sametinget

Håkan Tunón, SLU Centrum för biologisk mångfald

Bilaga 2 Inspel till de regionala livsmedelsstrategierna

Inspel till de regionala livsmedelsstrategierna

2025-09-29

Dnr 2025-1759

Inspel till de regionala livsmedelsstrategierna

Inledning

Sverige har undertecknat FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD), vilken innehåller åtaganden som handlar om traditionell kunskap (artikel 8j) respektive hållbart sedvanebruk (artikel 10c). Det handlar till stor del om lokal småskalig livsmedelsproduktion i syfte att bevara och hållbart nyttja den biologiska mångfalden.

Sedan 2021 har Sametinget regeringens uppdrag att samordna Sveriges genomförande av artikel 8j och 10c i CBD vilket sker i nära samverkan med SLU Centrum för biologisk mångfald (CBM). Målgruppen för genomförandet, exempelvis berörda myndigheter, utbildningsaktörer och bärare av traditionell kunskap bidrar löpande i arbetet.

Vår ambition med detta inspel är att i samband med uppdateringen av de regionala livsmedelsstrategierna bidra till skrivningar som lyfter småskalig livsmedelsproduktion och visa på att den bidrar till måluppfyllnad till regionala, nationella och internationella mål som exempelvis CBD och Sveriges livsmedelsstrategi 2.0. Den småskaliga livsmedelsproduktionen som ofta utgår från traditionella brukarmetoder bidrar även till ökad robusthet samt lokal/regional beredskap.

Ökad robusthet och regional kraftsamling

En långsiktigt robust livsmedelskedja förutsätter mångfald i produktionsformerna. Småskalig livsmedelsproduktion som bedrivs av traditionella brukare som exempelvis renskötare, fäbodbrukare, småskaliga fiskare och småskaliga jordbrukare, utgör en viktig del av denna mångfald. Dessa grupper bidrar med kunskap och sedvänjor som utvecklats under generationer och som är centrala för att bevara den biologiska mångfalden.

För att stärka småskalig livsmedelsförädlning krävs samverkan, spridning och utveckling av kunskap, liksom stöd och dialog mellan aktörer på olika nivåer. För att på bästa sätt ta tillvara erfarenhet, kompetens och utvecklingskraft i hela landet avser regeringen att initiera ett arbete med en regional och tematisk kraftsamling. Här har småskaliga livsmedelsproducenter med traditionella bruksmetoder möjlighet att få en betydande roll och bidra till viktiga lösningar på svårigheter som präglar olika delar av livsmedelsproduktionen. Genom att inkludera de småskaliga producenterna och mathantverkare i exempelvis de rundabordssamtal som regeringen nämner i Sveriges livsmedelsstrategi 2.0 skapas möjligheter att både lyfta de värden och utmaningar som finns inom småskalig, traditionell och hållbar livsmedelsproduktion. Samtalen ger på så sätt möjligheter att bidra till den nationella livsmedelsstrategin, inte minst då olika delar av landet har olika förutsättningar, styrkor och svagheter.

Čujuhus/adress	Telefovdna/telefon	E-boasta
Box 90	0980 - 780 30 (vx)	e-post: kansli@sametinget.se
981 22 GIRON/KIRUNA		
Besöksadress: Adolf Hedinsvägen 58	Org.nr.: 202100-4573	www.sametinget.se

Bilaga 2 forts Inspel till de regionala livsmedelsstrategierna

En geografiskt spridd livsmedelsproduktion är särskilt viktig då klimatförändringarna väntas slå olika hårt i olika regioner. Genom att inte koncentrera produktionen till vissa områden minskar sårbarheten vid torka, översvämningar eller andra extremväder. Kunskap om nya förutsättningar behöver kompletteras med den traditionella kunskap som småskaliga livsmedelsproducenter utvecklat och förvaltat över generationer. Denna kunskap är avgörande för att kunna anpassa livsmedelsproduktionen till både ett föränderligt klimat och nya samhällsutmaningar.

I tider av kris och störningar i globala handelsflöden, har småskaliga producenter med korta distributionskedjor visat sig minska sårbarheten samtidigt som de bidrar till ökad livsmedelsberedskap. Dessa produktionsformer är generellt sett mindre beroende av externa insatsämnen, har kunskap om lokala ekosystem och resursförhållanden och bidrar till att stärka motståndskraften i hela livsmedelskedjan. Det småskaliga bruket baseras ofta på traditionella metoder, traderade över generationer, som i dagens samhälle är av stor vikt för en hållbar anpassning av livsmedelsframställning. Småskaliga producenter kan nå sin fulla potential när de kan koncentrera sig på kärnverksamheten, med relevanta krav och utan onödig administrativ börda.

- Lyft de småskaliga produktionsformernas roll i att skapa en robust livsmedelskedja genom deras lokala kunskap och geografisk spridning.
- Involvera småskaliga producenter inklusive mathantverkare och ta tillvara deras kunskap och erfarenheter i exempelvis dialoger.
- Minska administration och skapa riktade stöd som stärker småskalig produktion och förädling.

Svensk kvalitet och gastronomi

Småskalig livsmedelsproduktion bidrar till Sveriges vision som en livsmedelsnation med råvaror och produkter av hög kvalitet och stark lokal förankring. Exempel på detta är ren- och naturbeteskött, fisk från insjöar och kustnära vatten, fäbodprodukter och lokala ostar samt drycker av frukt och bär och andra produkter som är bärare av både vårt gemensamma kulturarv och gastronomisk innovation. Innovation bör inte enbart ses som tekniska framsteg, utan kan även vara möjligheten att vidareutveckla traditionella kunskaper i modern tid. Traditionella kunskaper kan ses som innovativa eftersom de bygger på lång erfarenhet och hållbara metoder som förfinats över generationer, i syfte att skapa resurseffektiva lösningar anpassade till lokala ekosystem.

Regeringen konstaterar att dessa produkter bidrar till en levande landsbygd, ett attraktivt utbud i restaurang- och besöksnäring och till att förstärka bilden av Sverige internationellt som en producent av hållbara livsmedel med unika mervärden. Småskalig produktion är därmed inte enbart en fråga om volym, utan om kvalitet, ursprung och identitet.

Sveriges livsmedelsstrategi 2.0 anger att Regeringen vill bidra till ökad småskalig livsmedelsproduktion i hela landet och underlätta för restauranger, kockar, mathantverkare och andra aktörer att utveckla måltidsturismen. Kunskap om mervärdena är en förutsättning för att öka konsumenternas motivation att välja svensk mat, samtidigt som det är angeläget att öka kunskapen om hur kvalitativ, ofta småskalig, mat och dryck produceras.

I detta sammanhang lyfter Sveriges livsmedelsstrategi 2.0 fram Eldrimner, det nationella resurscentret för mathantverk, som en central aktör. Genom kursverksamhet, projekt och

Čujuhus/adress	Telefavnadna/telefon	E-boasta
Box 90	0980 - 780 30 (vx)	e-post: kansli@sametinget.se
981 22 GIRON/KIRUNA		
Besöksadress: Adolf Hedinsvägen 58	Org.nr.: 202100-4573	www.sametinget.se

Bilaga 2 forts Inspel till de regionala livsmedelsstrategierna

rådgivning i olika delar av landet bidrar Eldrimner redan idag till att stärka lokalt mathantverk, och kan framgent spela en ännu viktigare roll i de regionala livsmedelsstrategierna genom att stödja både företagande och regional utveckling.

- Lyft fram hur de småskaliga producenternas bidrar med produkter med kvalitet, ursprung och kulturarv
- Tydliggör behovet av samverkan mellan småskaliga producenter, restauranger, mathantverkare och besöksnäring för att utveckla lokalt förankrade matupplevelser
- Uppmärksamma behovet av kunskapsnoder och behovet av utbildning och rådgivning för utveckling av lokalt mathantverk.

Offentlig upphandling

Offentlig upphandling är ett viktigt strategiskt verktyg för att främja småskalig livsmedelsproduktion, särskilt för produkter med nationell, regional eller lokal förankring. Detta stärker både lokala företag och deras förutsättningar, samtidigt som det bidrar till Sveriges klimatmål, bevarande av den biologiska mångfalden och en långsiktigt robust livsmedelsförsörjning.

För att småskaliga producenter ska kunna delta i upphandlingar är det viktigt att upphandlingsprocesserna utformas så att även mindre aktörer kan konkurrera. Det kan handla om att dela upp leveranser i mindre partier, erbjuda samordning via grossister eller nätverk, och ge tydlig information om krav och villkor. På detta sätt blir det möjligt för små producenter att leverera sina produkter till offentliga kök utan att drabbas av oproportionerlig administration eller höga volymkrav.

Genom att integrera lokala och småskaliga produkter i offentlig upphandling skapas flera positiva effekter: det ger producenterna nya marknader, stärker lokal ekonomi, ökar variationen i måltider och främjar hållbara produktionsmetoder. Samtidigt får offentliga aktörer möjlighet att erbjuda måltider med tydlig lokal identitet och hög kvalitet.

- Utforma upphandlingar så att småskaliga producenter kan delta, till exempel genom att dela upp kontrakt i mindre partier, möjliggöra samordning via grossister eller nätverk och ge tydlig information om krav och villkor.
- Stimulera fler lokala och småskaliga produkter i offentlig upphandling för att skapa nya marknader för producenter och stärka den regionala ekonomin.
- Tydliggör användning av offentlig upphandling som ett verktyg för hållbarhet och kvalitet, genom att främja variation, lokalt producerade råvaror och måltider med tydlig lokal identitet.

Åsa Labba

Samordnare Sametingets fokalpunktsuppdraget för traditionell kunskap

Håkan Tunón

Föreståndare, SLU Centrum för biologisk mångfald, Avdelningen för statsvetenskap och naturresursförvaltning

Ulrika Brydning

Verksamhetschef, Eldrimner

Čujuhus/adress

Box 90
981 22 GIRON/KIRUNA
Besöksadress: Adolf Hedinsvägen 58

Telefövdna/telefon

0980 - 780 30 (vx)

Org.nr.: 202100-4573

E-boasta

e-post: kansli@sametinget.se

www.sametinget.se

Bilaga 3 Inspel till de regionala energi- och klimatstrategierna

Generellt inspel till energi- och klimatstrategin

Sverige har undertecknat FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD) och i konventionens artiklar 8j och 10c betonas vikten av att inkludera urfolks och lokala samhällens traditionella kunskap relaterad till biologisk mångfald och skydda och uppmuntra deras hållbara sedvanebruk av biologiska resurser. Sametinget har fått i uppdrag av regeringen att leda det svenska arbetet med denna del av CBD, vilket görs i nära samverkan med SLU Centrum för biologisk mångfald. Arbetet innebär att involvera berörda myndigheter och aktörer för ett ökat hänsynstagande av traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk kopplat till biologisk mångfald vid bland annat framtagande av strategidokument och underlag till beslut. Anledningen att CBD tar upp dessa aspekter är att de traditionella förhållningssätten gynnar bevarande och hållbart nyttjande av biologiska resurser.

Såväl klimatkonventionen som CBD betonar att världen står inför en dubbel kris: ett förändrat klimat och den accelererande förlusten av biologisk mångfald. Dessa är tätt sammanlänkade och påverkar varandra och därför behöver vi hantera dem tillsammans. Vi kan inte lösa klimatkrisen utan att hantera förlusten av biologisk mångfald och förlusten av biologisk mångfald kan vi inte hejda utan att adressera klimatkrisen. Idag är mycket av myndigheternas kunskap om detta personberoende och därmed sårbart. Om dessa perspektiv adresseras i exempelvis energi- och klimatstrategin finns förutsättning att de blir mer förankrad i organisationen, de kan bidra till lärande, görande och minska sårbarheten då formuleringar i strategierna består oavsett om personalen i organisationen byts ut.

Vi ser också ett värde i att synliggöra det sammanhang där beslutsfattare, tjänstepersoner och strategier befinner sig för att skapa förståelse om hur arbetet kan bidra till måluppfyllnad på olika nivåer, från lokal och regional till nationell och internationell nivå.

Det arbetsprogram för 8j-frågor som beslutades på COP16 i oktober 2024 betonar vikten av urfolk och lokala samhällens delaktighet i framtagandet av nationella och regionala strategidokument som i det här fallet energi- och klimatstrategin som har stark koppling till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Strategin bör därför beskriva den tydliga kopplingen som finns till biologisk mångfald och betona att åtgärder för klimatet inte får äventyra mångfalden. Utgående från Sametingets regeringsuppdrag om traditionell kunskap och sedvanebruk menar vi att formuleringar om detta även bör inkluderas. Äldre tiders naturbruk kännetecknas av ett resurssnålt nyttjande, sparsamhet och återbruk, vilket är viktiga parametrar också i energi- och klimatstrategin. En utökning av energiproduktionen kan även komma att påverka traditionellt markanvändande vilket direkt kan påverka den biologiska mångfalden. Det stärker anledningarna att inkludera urfolket samerna och lokala naturbrukare i ett tidigt skede i dialogen om förändrad markanvändning.

Vi menar att det är värdefullt om strategin visar på konkreta åtgärder, vem eller vilka som har ansvaret och hur det ska genomföras och att texterna är framåtsyftande och manar till handling.

Bilaga 3 forts Inspel till de regionala energi- och klimatstrategierna

Förslag på generell formulering till energi- och klimatstrategierna:

Omställningen ska utvecklas så att samhället skyddas från negativa konsekvenser som exempelvis ökade energikostnader eller förlust av arbetstillfällen. Insatser inom energi- och klimatstrategin bör inte heller resultera i negativa effekter på biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Länets resurser ska förvaltas ansvarsfullt och omställningen ska bidra till att minska de globala och lokala ojämlikheterna kopplade till klimatförändringar, förlust av biologisk mångfald och energianvändning. Sedvanligt nyttjande av naturresurser och traditionell kunskap ska respekteras, särskilt i relation till rennärning, jordbruk, fiske och skogsbruk som är direkt beroende av naturen. Viktiga mark- och vattenområden ska skyddas och brukarnas röster ska inkluderas i beslut som påverkar deras livsmiljöer enligt FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD) artikel 8j och 10c.

Ovanstående formulering visar att biologisk mångfald och klimatfrågan inte bör separeras och att traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk spelar en viktig roll och behöver inkluderas i strategin.

Bilaga 4 Inspel till nationella livsmedelsstrategin 2.0

Inspel på livsmedelsstrategi 2.0 baserade på ett perspektiv som inkluderar traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk – baserat på FN:s konvention om biologisk mångfald, artiklarna 8j och 10c

Målsättningarna med den svenska livsmedelsstrategin är att öka produktionen av svenska livsmedel för att uppnå en ökad självförsörjningsgrad och minska sårbarheten i livsmedelskedjan. Den ökade produktionen ska vidare gå hand i hand med arbetet med att uppnå våra miljömål.

FN:s konvention om biologisk mångfald poängterar i artiklarna 8j och 10c den viktiga roll som traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk spelar för att bevara biologisk mångfald *in situ*, dvs i sitt naturliga tillstånd, och att denna traditionella kunskap bör bevaras, stärkas, skyddas och spridas på ett ansvarsfullt sätt. handlar även om att fortsättningsvis möjliggöra för traditionell mark- och resursanvändning och de system i vilka de ingår, exempelvis traditionella former av renskötsel, fäbodbruk, skärgårdsjordbruk, jakt och småskaligt fiske baserade på lokala resurser. Sedan 2021 har Sametinget ett formellt ansvar som s.k. tematisk fokuspunkt för att bevaka och samordna insatser rörande uppfyllandet av Sveriges internationella åtaganden inom ramen för dessa artiklar inom konventionen.

Traditionella kunskapssystem inkluderar ofta värderingar och förhållningssätt t.ex. en holistisk syn på naturen och resursanvändningen att ta hänsyn för kretsloppet i naturen, att ta vara på allt med varsamhet, återbruka, reparera och vårda. Att inte ta mer än man behöver. Att inte förstöra och att vara tacksam för det som naturen ger. Den nuvarande synen på livsmedelsframställning utgår å sin sida från en linjär och teknisk kunskapssyn som styr livsmedelsproduktionen. En sedvana, dvs något som görs enligt hävd, kan därmed stå i direkt kontrast till det i livsmedelsstrategin uttalade behovet av innovation inom livsmedelssystemet eftersom sedvanebruket ofta redan är resurseffektiverade system, men utgående från andra parametrar. De innovationer och nya tekniker som nämns i livsmedelsstrategin och som ska effektivisera produktionen leder ofta till en ökad resursanvändning.

Ordet *teknik* som används i nuvarande livsmedelsstrategi, kommer från grekiska *téchnē* (τέχνη) betyder *konst*, *skicklighet* eller *hantverk*, och är metoder att minska behovet av fysisk eller psykisk belastning och att öka levnadsstandarden i vid mening. När ett flertal globala utvärderingar visar på överutnyttjande av ekosystemtjänster och biologiska resurser kan det därför behövas en ”omvärdering” av vad en ökad levnadsstandard faktiskt innebär och om de grundläggande premisserna i livsmedelsstrategin som fokuserar på produktionsökning och konkurrenskraftig livsmedelskedja bör vara de allena rådande? Eftersom tekniker alltid förutsätter en energiöverföring blir därför en den överordnade frågan var energin kommer ifrån, och hur olika former av energi påverkar jordklotet och den biologiska mångfalden. Där behövs en revidering av hur vi ser på de livsmedelssystem som urfolk och lokala samhällen arbetar inom. Ett uttag av biologiska naturresurser måste styras av de naturgivna förutsättningarna för att inte föröda den framtida hållbarheten i systemet.

Utifrån det perspektiv som genomsyrar mångfaldskonventionens artiklar 8j och 10c finns en outtalad risk att den förordade effektiviseringen kommer att leda till att traditionella kunskaper och hållbart sedvanebruk inte längre värdesätts. Det i sin tur innebär ett åsidosättande av den hållbarhetssyn hos urfolk och traditionella lokalsamhällen som styr deras produktion av livsmedel utifrån tanken att miljömässig hållbarhet uppstår genom att återställa, främja och bevara ekosystem. I de internationella utvärderingarna över miljötillstånd framhålls att en stor del av den bäst bevarade biologiska mångfalden förekommer i områden som förvaltas av urfolk och lokalsamhällen.

Bilaga 4 forts Inspel till nationella livsmedelsstrategin 2.0

Det nya Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework som världens stater enades om i december 2022 omfattar mål och åtgärdsplaner för förvaltande och bevarande av biologisk mångfald för både natur- och miljövård och i såväl urbana miljöer som på landsbygden. De ska uppfyllas till 2050 respektive 2030. Dessa innehåller fortsättningsvis betoning att urfolks och lokalsamhällens nyttjande och förvaltande av naturen är av yttersta vikt i hela samhället. Det är en rimlig tanke att en livsmedelsstrategi tar aktiv hänsyn till dessa frågeställningar och vilka implikationer dessa har på livsmedelsstrategin och hur strategin påverkar Sveriges internationella åtaganden inom detta område. I synnerhet eftersom konventionen om biologisk mångfald även strävar efter att uppnå Agenda 2030 och miljömålen.

Många av dessa traditionella system för livsmedelsproduktion resulterar dessutom i den typ av kulturellt betydelsefulla och hantverksmässiga livsmedel som har synliggjorts inom ett antal landsbygdspolitiska initiativ, t.ex. *Sverige – det nya matlandet* och *Ny nordisk mat*. Natur- och kulturhänsyn kan också löna sig i såväl kortare som längre perspektiv, och ett hållbart sedvanebruk av biologiska resurser kan vara betydelsefullt för Sveriges livsmedelssäkerhet i krissituationer. Under torrsummarens 2018 uppstod som bekant brist på foder med slakt av betesdjur i förtid. Det har framhållits att sådana problem uppstod i mycket liten omfattning hos djurägare som hade djuren på fritt utmarksbete eftersom djuren kunde söka upp bete och vatten på ett annat sätt än djur som var direkt beroende av en hemgård. Det har också framhållits att skogar som betas innehåller mindre eldfängt material och att skogsbete därmed minskar risken för skogsbrand samtidigt som betesresursen i utmarken tas till vara. Bete och slåtter i skog och annan utmark skapar samtidigt bättre förutsättning för bevarande av den hävdgynnade biologiska mångfalden.

Konkreta åtgärder och processer som i en framtida livsmedelsstrategi 2.0 skulle kunna bidra till att tillvarata 8j- och 10c-perspektivet:

- Utredda hur hållbart sedvanebruk av biologiska resurser, såsom renskötsel, fäbodbruk, skärgårdsjordbruk, jakt och småskaligt fiske, kan bidra till en miljömässigt effektiv produktion av livsmedel och en förbättrad resurseffektivitet
- Utredda hur en ”förbättrad resurseffektivitet” och ”miljömässigt effektivare produktion” påverkar möjligheter för urfolk och samhällen på landsbygden att framställa livsmedel genom exempelvis renskötsel, fäbodbruk, skärgårdsjordbruk, jakt och småskaligt fiske
- Utredda på vilket sätt ett fortsatt sedvanebruk kopplat till livsmedelsproduktion kan bidra till andra mål inom samhället, såsom miljö, socialt välbefinnande och kulturarv.
- Vad gäller livsmedelsförsörjning och beredskap behövs en förändrad syn på värdet av lokala livsmedelssystem som utgår från en lokal livsmedelsförsörjning med ett minskat beroende på fossila insatsmedel
- Utveckla samrådsmodeller och samtalsprocesser med urfolk och lokala samhällens som kan slå fast vad livsmedelsstrategi kan innebära på en lokal nivå (t.ex. genom kommunala livsmedelsstrategier)
- Utred hur traditionella kunskaper och hållbart sedvanebruk kan lyftas fram inom nuvarande utbildningar på samtliga utbildningsnivåer.

Bilaga 4 forts Inspel till nationella livsmedelsstrategin 2.0

- Se över regelverk inom livsmedelsframställning som baseras på traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk. Utred möjligheter att ytterligare främja lokal och småskalig livsmedelsframställning, exempelvis genom undantag från befintligt regelverk i begränsad skala

Hannes Norr, Marie Kvarnström och Håkan Tunón, SLU Centrum för biologisk mångfald för uppdraget *Expertstöd, Sametingets fokalpunktsuppdrag*.

POLITIK

I höstas skickade Småbrukarna en skrivelse till departementssekreterare Fredrik Granath på Naturmiljöenheten vid Klimat- och näringslivsdepartementet. Det handlade om konventionen om biologisk mångfald (CBD) och de delar som avser traditionell kunskap och sedvanebruk i allmänhet och var fokuspunktsansvaret skall ligga i synnerhet. Nu har vi fått svar vilket du finner på nästa sida.

CBD, Konventionen för Biologisk Mångfald, förhandlades fram under världstoppmötet i Rio de Janeiro, 1992.

Konventionen är inte enbart en naturvårdskonvention utan den berör även mänskliga rättigheter och till stor del allt nyttjande av landskapet och alltså även frågor rörande en rättvis vinstdelning. Artikel 8j fokuserar på delaktighetsprocesser och på vilket sätt man praktiskt inkluderar lokalsamhället i

bevarande och förvaltande av landskapet och biologiska resurser på ett etiskt, jämlikt och rättvist sätt.

BRUKANDE MED TRADITIONELLA METODER ÖVER HELA LANDET

Artikel 10c handlar om att möjliggöra traditionell mark- och resursanvändning för att dels säkerställa lokala samhällens försörjning, dels att lokalt långsiktigt förvalta resurserna. Många traditionella markanvändningssystem bidrar till att bevara en viss biologisk mångfald, t.ex. traditionell ängsskötsel, hamling av träd eller utmarksbete. Detta gäller över hela världen. Exempel på sedvanligt nyttjande i Sverige är renskötsel, fjälljordbruk, fåbodbruk, skärgårdsjordbruk och övrigt småjordbruk, jakt och småskaligt fiske där man utgår från traditionella metoder kan utgöra exempel på sedvanligt nyttjande. Dessa frågor berör alltså många lokala brukarsamhällen.

Genom ett regeringsuppdrag 2021 tilldelades Sametinget uppgiften att utgöra fokuspunkt (alltså ha samordningsansvaret) i Sverige för artiklarna 8j och 10c. Sametinget har därmed också utsetts som huvudman för det inrättade programrådet för traditionell kunskap. Förbundet Sveriges Småbrukare har varit representerade och ingått i detta programråd under ett par år.

Vi stödjer såväl det nationella som det internationella arbetet kring dessa frågor

DET BEHÖVS EN ANSVARIG PART SOM INTE HAR EGENINTRESSE

Det stora flertalet organisationer och representanter för lokala samhällen av traditionella brukarkulturer i vårt land saknar egna resurser att bevaka och driva också dessa frågor kring traditionell kunskapt. Det är därför mycket bra med ett samlat nationellt arbete och stöd för detta. Den enda aktören i den berörda kretsen kring traditionella brukarkulturer

som disponerar tillnärmelsevis erforderliga egna resurser och möjlighet att själva tillgodose sina intressen i dessa avseenden är just Sametinget. Detta faktum, kombinerat med att den rådande formella placeringen av fokalpunksansvaret nu tilldelats Sametinget har dock enligt vår uppfattning medfört att det nu etablerats en i praktiken särskild prioritering i detta arbete utifrån Sametingets urfolksperspektiv. Detta medför att övriga traditionella brukarkulturers perspektiv riskerar att inte bli beaktade.

Det har visserligen nu skapats en särskild samverkan genom arbetsgruppen för programrådet mellan Sametinget och Centrum för Biologisk Mångfald vid Sveriges Lantbruksuniversitet i Uppsala, vad avser övrig kunskapstradition i landet. Detta fungerar dock enligt vår uppfattning i praktiken inte på ett bra sätt vilket gör att de grundläggande perspektiven för gruppen "urfolk och lokala samhällen" inte beaktas på erforderligt sätt.

SMÅBRUKARNAS FÖRSLAG

Mot bakgrund av ovanstående lämnade vi i höstas följande förslag till Naturmiljöenheten.

- Det behöver klargöras om åtagandena enligt CBD 8j och 10c ska ha ett fokus på konventionens intentioner eller om arbetet ska präglas av en prioritering utifrån den nuvarande svenska urfolkspolitiken.
- Ett förnyat regeringsuppdrag angående ett fokalpunksuppdrag kring CBD 8j och 10c behöver beakta behoven och möjligheterna att förlägga detta hos en övergripande objektiv och

etniskt neutral aktör med full och lika insyn för samtliga berörda och relevanta traditionella brukarkulturer och kunskapstraditioner över hela landet. Om det är så att ansvaret för ett fokalpunksuppdrag måste ligga på en nationell myndighet så vill vi i första hand föreslå att tilldela Riksantikvarieämbetet detta ansvar. Det anknyter också till Riksantikvarieämbetets kompetens och roll vad gäller kulturhistoria och kulturlandskapsfrågor.

SVAR PÅ VÅR SKRIVELSE

Naturmiljöenheten svarar så här i en något nedkortad version.

Regeringen har beslutat att ge Sametinget i uppdrag att samordna Sveriges genomförande av artiklarna 8(j) och 10(c) och därmed ha samordningsansvaret.

Genomförandet består bland annat av att bidra till ökad kunskap om traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk som är relevant för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Det förnyade uppdraget framgår i regleringsbrevet för Sametinget avseende 2024. Där står att Sametinget i arbetet ska främja involvering och delaktighet från berörda myndigheter och aktörer.

De synpunkter som Småbrukarna har lämnat till Regeringskansliet är viktiga och har utgjort ett underlag för vårt arbete med utveckling av uppdraget till Sametinget.

Inom konventionens arbete görs ingen skillnad på om till exempel en kunskapsbärare tillhör ett urfolk eller inte. Det väsentliga är att kunskapstraditionen är relevant för den biologiska mångfalden. Denna utgångspunkt gäller även för uppdraget till Sametinget som har ett etablerat samarbete med Centrum för

Biologisk Mångfald (CBM). Här finns erfarenhet av arbete med traditionell kunskap från andra kunskapstraditioner än den samiska.

Naturvårdsverkets kan enligt sitt regleringsbrev för 2024 fortsätta att ge bidrag till CBM för arbete som avser lokal och traditionell kunskap.

Inriktningen i relevanta delar av det globala ramverket för biologisk mångfald bör vara vägledande för det nationella genomförandet av artiklarna 8(j) och 10(c) i konventionen. Det är ytterligare ett skäl till att uppdraget till Sametinget tydligt pekar på främjande av involvering från berörda myndigheter och aktörer.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER FRÅN SMÅBRUKARNA

Vi noterar i svaret från Naturmiljöenheten återigen ett antal fromma förhoppningar och brist på insikter om realiteterna för andra ursprungliga näringar som faktiskt också har historisk relevans. Eller ska man söka en förklaring i det som i andra nationella media har beskrivits som "beröringsrädsla" kring allt som rör Sametinget? Vi ser nu att ansvaret allt mer läggs på Småbrukarna och övriga representanter för traditionella brukarkulturer att hävda sina kulturarv. Vi kan kanske tänka oss att ta det ansvaret men då erfordras att staten också ger oss övriga traditionella brukarkulturer både lagstiftningsmässigt stöd och ekonomiska resurser. Detta i proportion till det idag rennäringen och Sametinget disponerar baserat på 6 000 röstande i Sametingsvalet och 4 600 renägare i landet.

KRISTIAN OLOFSSON

Småbrukarnas representant i det tidigare Programrådet för Traditionell kunskap

FOKALPUNKTSUPPDRAGET OCH ARBETET I PROGRAMRÅDET TRADITIONELL KUNSKAP

Sametinget har fått en övergripande roll i arbetet med Konventionen om biologisk mångfald vilket berördes senast i artikel i *Småbrukaren* nr 1-24. Dessa delar omfattar såväl naturvård som mänskliga rättigheter, och fokuserar på den förvaltning av biologisk mångfald som traditionella naturbrukarkulturer har utvecklat under årtusenden. Uppdraget gäller samtliga berörda brukarkulturer över hela landet, och regeringskansliet har förklarat att "Inom konventionens arbete görs ingen skillnad på om till exempel en kunskapsbärare tillhör ett urfolk eller inte. Det väsentliga är att kunskapstraditionen är relevant för den biologiska mångfalden." Sedan fyra år medverkar vi från Svenska Bonde och Småbrukarförbundet i detta arbete. Programrådet omfattar nu knappt femtio olika aktörer. Den största gruppen, med 17 representanter, utgör myndigheter då det för genomförandet av konventionen är helt avgörande att arbetet får legitimitet och acceptans hos den verkställande makten - men mer om det senare.

HUR UTVECKLAS ARBETET I PROGRAMRÅDET

Vårt arbete fokuserar på olika kunskapsaktiviteter. Myndighetsrepresentanterna visar överlag intresse för dessa frågor. Så långt en ganska positiv bild av arbetet i programrådet. Men låt oss också även belysa några kritiska aspekter.

Arbetet är beroende av vilka som deltar. Det är alltså inte så att relevanta myndigheter varken måste eller prioriterar

att delta. En påverkande faktor är vilka instruktioner och vilken budget myndigheten får i regleringsbrev. Därmed måste man fråga sig var prioriteringen sker – regeringen har alltså ytterligare en möjlighet att påverka arbetet.

Vad gäller rennäringen och samisk kunskapstradition så är förstås Samtinget aktivt involverat. Viktiga brukargrupper inom fiske och skog har anknytningen till deltagande från Hav och Vatten respektive Skogsstyrelsen. Vad gäller övrig agrar kunskapstradition i landet så saknas tyvärr deltagande av Jordbruksverket, som har en central roll som förvaltningsmyndighet för kulturrelaterad markanvändning och biologisk mångfald över hela landet. På detta sätt belastas exempelvis skärgårdsjordbruk, övrigt traditionellt småjordbruk, lantrasbevarande och skogsjordbruk när man inte får aktivt deltagande från sin främsta myndighet.

På motsvarande sätt belastas exempelvis kvärnernas traditionella småjordbruk på nordkalotten, övrigt fjälljordbruk och fåbodbruk när man inte får Jordbruksverkets medverkan för balansering av traditionell kunskap och bevarande och nyttjande av biologisk mångfald inom det skenskötselområdet. Denna frånvaro av SJV kan också påverka och begränsa dessa kompetensfrågor i samband med exempelvis arbetet med Naturrestaureringsförordningen och utvecklingen av CAP, den gemensamma jordbrukspolitik. Minslutsats: Jordbruksverket behöver delta i programrådsarbetet!!

ÖVRIGT ATT ÖNSKA

Informationen från och om programrådet lämnar också en hel del att önska. Som ett exempel deltog undertecknad vid Fjällkonferensen i Åre i oktober 2024 som arrangerades av landshövdingarna i norr. Tema var "Hållbar utveckling i fjällen". Det verkade jätteintressant och jag väntade mig att även få belyst sådana gemensamma perspektiv, intressen och utmaningar som handlar om traditionell kunskap i förvaltningen av biologisk mångfald i fjällområdet. Döm om min förvåning när det inte alls berördes. Det kan givetvis finnas olika orsaker bakom detta. Möjligen är det så att fokuspunktsuppdraget är underkommunicerat och att det är alltför få som känner till detta regeringsuppdrag. Alternativt är det så att man inte heller uppfattat regeringskansliets uttryckliga konstaterande att det "Inom konventionens arbete görs ingen skillnad på om till exempel en kunskapsbärare tillhör ett urfolk eller inte."?

Min slutsats är att det finns en hel del att göra för programrådet för att sprida kunskaper och utveckla samverkan, med fokus på våra gemensamma perspektiv, intressen och utmaningar som handlar om traditionell kunskap i nyttjande och bevarande av biologisk mångfald över hela landet.

KRISTIAN OLOFSSON

Representant i Programrådet för Svenska Bonde och Småbrukarförbundet.
n

JORDBRUKSPOLITIK

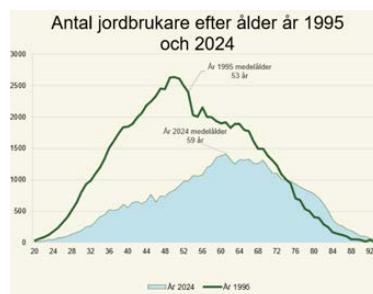
FRAMTIDA BRUKANDE OCH ÖVERLÅTELSE AV JORDBRUKET

Detta är rubriken i en aktuell undersökning av Jordbruksverket bland jordbrukare i Sverige mellan 60 och 80 år. Utgångspunkten är att knappt hälften av landets jordbrukare är 60 år eller äldre. Denna obalans i åldersfördelningen bidrar förstås till otillräcklig produktion och självförsörjning av livsmedel i landet. Av bilden framgår också hur medelåldern bland jordbrukarna förskjutits under de senaste trettio åren.

FRAGMENTERAD JORDBRUKSBYRÅKRATI

Det är naturligtvis de senaste årens ökade intresse för livsmedelsproduktion, självförsörjning och krisberedskap som föranleder denna kartläggning av de äldsta brukarnas planer för den närmaste framtiden, 20 år eller mer. Frågeställningen är dock inte ny, och har återkommande lyfts av Småbrukarförbundet, men har regelmässigt avfärdats med den förhärskande strukturrationaliseringen som ledstjärna. Jordbruksverkets undersökning bär nu främst prägel av att kartlägga hur och när de äldre avser agera vad gäller jordbruksdriften under de närmaste årtiondena, samt beskrivning av en eventuell efterträdare.

I undersökningen fanns det en mycket intressant flervalsfråga som berör eventuella hinder för en kommande överlåtelse. Här anges följande; Finansiering; Lönsamhet; Kompetens; Levnadsvillkor; Marktillgång; Regelverk; Finna övertagare; Inga hinder; Det går även att ange egna förklaringar. Vi får hoppas att de svarande på enkäten fördjupar sig kring detta. Det vore förstås angeläget att utveckla detta ämne vidare.

Här kan hävdas bristande kunskap och ointresse från myndigheter och politiker. Det har under alltför lång tid hävdats att "livsmedel är billigare att importera". Jordbruk och boskapsskötsel tas inte på allvar som den avgörande kulturskapare det är i vårt land sedan bondestenålder. Jordbrukssektorn är byråkratisk och fragmenterad. Det har skapats strukturella begränsningar. Myndighetsansvaret för livsmedelsförsörjningen ligger på Livsmedelsverket, ansvaret för primärproduktionen på Jordbruksverket och länsstyrelserna, samtidigt som kommunerna sitter på planmonopolet vad gäller markanvändningen. Samtidigt har regionerna ansvaret för den regionala tillväxtpolitiken men man får alltså inte hantera jordbruk och primärproduktion. Det framstår inte som helt genomtänkt för att fungera väl vad gäller jordbruk och livsmedelsproduktion.

AKUT BEHOV AV KUNSKAPSÖVERFÖRING

Man kan också fråga sig hur man kan uppfatta syftet med denna undersökning. Det framgår inte hur stor del av landets

livsmedelsproduktion som sker i jordbruksföretagen i ålderskategorin 60-80 år. Dessa jordbruksföretag bör vara mindre än genomsnittet men de kan ändå utgöra en påtaglig del av den svenska livsmedelsproduktionen, och därmed förstås också en faktor för krisberedskapen. Man kan dock på goda grunder hävda att de äldsta torde svara för mer än hälften av landets samlade praktiska kunskaper och erfarenheter av jordbruksproduktion i alla delar av landet. Det är alltså en viktig aspekt att medan tid är ta tillvara denna kompetens och förmedla dessa kunskaper till yngre företagare och generationsövertagare.

Så är denna samlade kompetens och kunskapsbas också helt avgörande att föra vidare inom de olika naturbruksverksamheterna över hela landet som inryms i kategorin traditionell kunskap och sedvanebruk. Här finns ett akut behov av att ta tillvara och föra vidare ännu aktiva kunskaper och levande immateriella kulturarv inom bland annat skärgårdsjordbruk, kustfiske, småbruk, skogsbruk, fjälljordbruk, rennäring och fåbodbruk.

Nu lyfter inte Jordbruksverket dessa aspekter i sin undersökning, men detta utgör alltså också argument varför även Jordbruksverket behöver delta i arbetet med regeringsuppdraget inom Programrådet Traditionell kunskap.

Även i Norge har man en liknande problembild. Antalet jordbruk minskar, storleken ökar och medelåldern bland jordbrukarna är nu 51 år.

KRISTIAN OLOFSSON

Laponias världsarvsstatus hotas av gruvplaner

Världsarvet Laponia. Foto: Riksantikvarieämbetet

Kulturlandskapet Laponia riskerar att förlora sin status som världsarv, om planerna på ny gruvdrift blir verklighet. Riksantikvarieämbetet bevakar värdena.

Jenny Damberg

18 feb, 2026

Text: Fredrik Loberg

FN-organet Unesco utsåg år 1996 Laponia i norra Sverige till världsarv. Det anses vara Europas största sammanhängande naturlandskap, med flera tusenåriga spår av mänsklig verksamhet.

Förra året placerade Unescos världsarvskommitté Laponia, eller Laponia-tjuottjudus på samiska, under så kallad ”reaktiv övervakning”. Detta sedan regeringen beviljat bearbetningskoncession för gruvbrytning vid Kallak/Gállok, drygt 30 kilometer från världsarvsgränsen.

Riksantikvarieämbetet rapporterar till Unesco

Med anledning av Unescos varningsflagg för Laponia, har Riksantikvarieämbetet nu i dagarna skickat in en rapport till Unesco om hur Sveriges förvaltning av Laponia fortskrider. I detta svar står att den gruvkoncession som beviljats vid Kallok/Gállok visserligen "ger rätt att utvinna mineraler". Men för att en gruva verkligen ska kunna etableras krävs tillstånd enligt miljöbalken, och någon ansökan om ett sådant tillstånd har ännu inte lämnats in, poängterar Riksantikvarieämbetet.

– Nu är det viktigt att fortsätta bevaka att Laponias värden inte skadas, och att en kommande prövning kring miljötillstånd för gruvverksamhet föregås av konsekvensanalyser, som utreder påverkan på världsarvet och förmedlas till Unesco, säger Elene Negussie, utredare vid Riksantikvarieämbetet.

Nu är det viktigt att fortsätta bevaka att Laponias värden inte skadas.

Unik kombination av natur- och kulturvärden

Laponia är 9 400 kvadratkilometer stort. I området ingår nio samebyar, nationalparkerna Sarek, Padjelanta, Stora Sjöfallet och Muddus, plus naturreservaten Sjävnja och Stubbá. Här finns en unik kombination av natur- och kulturvärden. Men Unesco beskriver sin oro för att gruvverksamhet i Kallak/Gállok kommer att påverka renarnas flyttleder och betesområden, utanför världsarvet där renarna rör sig mellan sommar- och vinterbete. På grund av gruvplanerna finns därför en risk för att Laponia i framtiden kan komma att avlistas som världsarv.

Analyserar Unescos rekommendationer

Riksantikvarieämbetet beskriver i sin rapport till Unesco att man, tillsammans med Naturvårdsverket, arbetar med att analysera Unescos rekommendationer, "i dialog med berörda parter". Arbetet med att ta fram underlag som stärker skyddet av Laponia pågår, förklarar Riksantikvarieämbetet.

Hembygdsförbundet har ingen direkt medverkan i detta arbete, förklarar kulturmiljöstrategen Helena Rosenberg.

– Däremot är vi med i programrådet för traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk, som samordnas av Sametinget i samverkan med Centrum för biologisk mångfald vid SLU, säger hon.

– Det är ett nationellt arbete med att uppfylla delar av det svenska genomförandet av FN:s konvention om biologisk mångfald. Där diskuteras både frågor om samiskt kulturlandskap och andra lokala samhällen med traditionella livssätt som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald, säger Helena Rosenberg.

Liverpool förlorade världsarvsstatus 2021

Unesco publicerar årligen en lista över hotade världsarv, där många har koppling till

väpnade konflikter. Andra är utsatta för hårt tryck, till följd av stadsutveckling, utvinning av naturresurser eller andra anspråk. År 2021 förlorade till exempel den brittiska hamnstaden Liverpool sin världsarvsstatus, när det byggdes bostäder och en fotbollsarena i stadens viktorsianska hamnmiljö.

Unesco beskriver sin oro för att gruvverksamhet i Kallak/Gállok kommer att påverka renarnas flyttleder och betesområden.

FAKTA. Unescos motivering för Laponias naturvärden: "Området är ett framstående exempel på hur jorden har utvecklats framför allt geologiskt, och hur ekologiska och biologiska förändringar sker i dag. Här finns även enastående naturfenomen med exceptionell naturskönhet liksom betydelsefulla naturliga lokaler för att skydda biologisk mångfald."

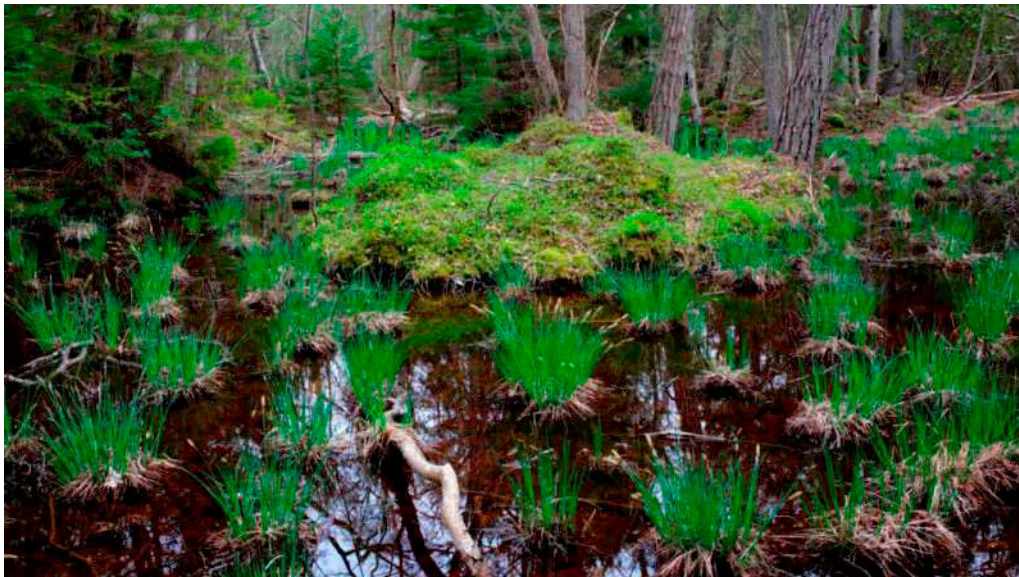
FAKTA. Unescos motivering för Laponias kulturvärden: "Lapplands världsarv i norra Sverige, som alltsedan förhistorisk tid varit befolkat av samerna är ett av de bäst bevarade exemplen på ett nomadområde i norra Skandinavien. Det innehåller bosättningar och betesmarker för stora renhjordar, en sed som en gång i tiden var mycket vanlig och har spår tillbaka till ett tidigt stadium i människans ekonomiska och sociala utveckling."

Sveriges 15 världsarv

- Birka och Hovgården, Mälaren
- Drottningholms slottsområde, Stockholm
- Engelsbergs Bruk, Västmanland
- Falun och Kopparbergslagen
- Gammelstads kyrkstad, Luleå
- Grimeton radiostation, Halland
- Hansestaden Visby
- Hällristningsområdet Tanum, Bohuslän
- Hälsingegårdarna
- Höga kusten
- Laponia
- Skogskyrkogården, Enskede, Stockholm
- Struves meridianbåge (mätpunkter från Hammarfest i Norge till Izmail vid Svarta havet)
- Södra Ölands odlingslandskap
- Örlogsstaden Karlskrona

Källa: Riksantikvarieämbetet

Ny nationell plan för naturrestaurering

Kärr i Lindreservatet, Öland. Foto: Mats Wilhelm, TT

Sveriges hembygdsförbund har bidragit i framtagandet av Naturvårdsverkets plan för restaurering av natur. Kulturmiljöstrateg Helena Rosenberg beskriver SHF:s ståndpunkter.

Jenny Damberg

12 mar, 2026

Text: Helena Rosenberg

Den 26 januari lämnade Naturvårdsverket ett förslag till en nationell plan för naturrestaurering till regeringen. Sveriges hembygdsförbund har ingått i referensgruppen för framtagandet av planen och under hela 2025 deltog riksförbundet i dialoger med Boverket, Jordbruksverket, Havs- och vattenmyndigheten samt Naturvårdsverket om förslag till innehåll.

Varför ska hembygdsrörelsen engagera sig i denna plan?, kanske någon undrar. Andra kan tycka att det är naturligt eftersom vi värnar om natur- och kulturlandskapet. Oavsett vill vi, från riksförbundets sida, gärna utveckla varför.

20 procent klart till 2030

EU har beslutat att minst 20 procent av unionens land- och havsområden som är i behov av restaurering ska restaureras till 2030 och att alla ekosystem ska omfattas av åtgärder senast 2050 i enlighet med EU Nature Restoration Law. Eftersom Sverige ingår i

Europeiska unionen behöver vi en nationell plan för att nå dessa mål. Alla medlemsländers planer ska skickas till EU-kommissionen i september.

För att ha möjlighet att påverka samhällsutvecklingen behövs en tidig dialog och därför valde vi att delta i de dialoger som vi ansåg vara relevanta för frågor som SHF ser som angelägna.

SHF:s ståndpunkter i korthet

Sammanfattningsvis är Sveriges hembygdsförbund i grunden positivt till restaurering av natur, men vi har framhållit vikten av hänsyn till kulturmiljöer, till den brukade naturens värden samt möjligheten till lokalt inflytande när åtgärder föreslås. De synpunkter vi har framfört kring hur kultur- och naturlandskapet bör restaureras kan sammanfattas som:

- Kulturmiljö och historiskt brukande måste beaktas.
- Lokalsamhället och brukarna bör involveras.
- Människan bör ses som en del av ekosystemet
- Åtgärder bör följas upp och utvärderas.
- Restaurering måste balanseras mot andra samhällsintressen.
- Restaureringsarbetet bör också ses i ett större geografiskt perspektiv.

Bra med mål för bibehållna grönytor

I dialogerna med Boverket framförde SHF att vi är positiva till att stärka grönskan i städerna, men kritiska till så kallade kompensationsåtgärder när grönområden exploateras. Vi framhöll att det är viktigt att sätta mål för att grönytor inte ska minska, att naturlika grönområden i städer är viktiga för folkhälsan, klimatet och den biologiska mångfalden samt att kompensationsåtgärder – till exempel genom att anlägga parker eller andra typer av konstruerade miljöer – inte alltid kan ersätta natur.

Bostadsområden viktig del av grön struktur

Eftersom naturrestaureringen gäller alla typer av natur diskuterades även bostadsområden. I dessa diskussioner framhöll vi att privat mark också är en viktig del av städernas och tätorters gröna struktur. I dag hårdgörs många villaträdgårdar med sten, asfalt och trall samtidigt som träd tas bort. Därmed minskar de biologiska värdena, vilket påverkar den biologiska mångfalden, minskar svalkan under varma dagar och försämrar markens förmåga att ta upp vatten när det regnar. SHF menar därför att det behövs information till fastighetsägare, men att viss reglering i vissa fall också kan vara motiverad.

Lyft värdet av slätterängar, naturbetesmark och småskaligt jordbruk

I dialogerna med Jordbruksverket, som handlade om åker-, bete- och ängsmark, framhöll SHF att restaurering bör stärka ett levande odlingslandskap och ett fortsatt brukande. Vi betonade särskilt att slätterängar är viktiga för biologisk mångfald och att

naturbetesmarker och betande djur är nödvändiga för att upprätthålla öppna landskap och värdet av småbrutna mosaiklandskap. Vi framhöll också behovet av att stödja småskaligt jordbruk samt kopplingen till livsmedelsförsörjning och beredskap. SHF föreslog även kunskapshöjande insatser om landskapsvård för de hästägare som inte gått lantbruksutbildning.

Hänsyn behöver tas vid restaurering av sjöar och vattendrag

I dialogen med Havs- och vattenmyndigheten diskuterades både sjöar och vattendrag samt havsmiljöer. Vår grundsyn är att restaurering av sjöar och vattendrag är viktig, men att den måste balanseras mot kulturmiljö, energiproduktion och lokala värden.

Det vi särskilt lyfte var hänsyn till kulturhistoriska vattenmiljöer, till exempel dammar och flottningsleder, vikten av att lokal kunskap tas tillvara samt att det lokala perspektivet beaktas när åtgärder föreslås. Vi framförde också att vissa åtgärder kan innebära risker, till exempel att fritt strömmande vatten kan leda till översvämning eller torrläggning samt påverka rekreationsvärden och fastighetsvärden. Vi anser därför att restaureringsåtgärder måste följas upp så att man vet att de fungerar i praktiken.

Restaurering av marina miljöer bör gynna traditionellt fiske och mångbruk

När det gäller marina miljöer framhöll SHF att restaurering bör stödja levande kustsamhällen genom att möjliggöra traditionellt fiske och mångbruk samt att restaureringsåtgärder bör inkludera lokala brukare och utgå från hur människor historiskt har använt miljön.

SHF lyfte också ett globalt perspektiv på havet: stora internationella fiskeflottor fiskar nära svenska vatten och om deras påverkan inte hanteras kan nationella restaureringsåtgärder få begränsad effekt. Ett konkret förslag som SHF lyfte var att fortsätta kampanjer för att äta mer inhemsk fisk och fler fiskarter, vilket skulle kunna bidra till ett mer hållbart nyttjande av havets resurser.

Kulturarv och rekreation i kustlandskapet är viktiga. Restaurering bör därför inte bara fokusera på biologiska värden utan också ta hänsyn till kulturarv och landskapskaraktär.

FAKTA Ta del av planen

Läs Naturvårdsverkets förslag till nationell restaureringsplan och författningsändringar till följd av EU-förordning om restaurering av natur.

<https://www.naturvardsverket.se/om-oss/regeringsuppdrag/slutredovisade-regeringsuppdrag/forslag-till-nationell-restaureringsplan-och-forfattningsandringar-till-foljd-av-eu-forordning-om-restaurering-av-natur/>